

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων 2023

#5

Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων 2023

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΜΑΪΟΣ 2023

Ομάδα Κοινωνικών Αναλύσεων ΕΝΑ

Σχόλια και παρατηρήσεις μπορούν να αποστέλλονται στο info@enainstitute.org ή στη συντονίστρια της ομάδας e.ntai@enainstitute.org

Ερευνητική Ομάδα

*Επιστημονικοί Συνεργάτες της Ομάδας Κοινωνικών Αναλύσεων ΕΝΑ

Συντονίστρια Ομάδας: Νταή Ειρήνη-Ακριβή, Οικονομολόγος, Υπ. Δρ. Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ
Βουδούρης Γιώργος, Οικονομολόγος
Βλασσόπουλος Γιάννης, Κοινωνικός Επιστήμονας- Κοινωνιολόγος
Γκίκας Γιώργος, Εργατολόγος LLΜ Εργατικού Δικαίου LLΜ Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης και Υγείας
Δελής Βασίλης, Πολιτικός Επιστήμονας, απόφοιτος ΕΣΔΔΑ, πρ. μέλος ΔΣ ΟΑΕΔ
Δημόπουλος Θοδωρής, υπ. Δρ. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, πρ. Πρόεδρος του ΚΚΠ Στερεάς Ελλάδος
Ζαβογιάννη Ηρώ, Πολιτική Επιστήμονας
Ζαχαρόπουλος Βασίλης Νομικός, Health Systems expert, MJuris, απόφοιτος ΕΣΔΔΑ
Θεοδωρουλάκης Μενέλαος, Διδάκτορας Κοινωνικής Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου
Θηβαίος Σπύρος, Οικονομολόγος
Κορφιάτης Πάνος, Αναλυτής επιχειρησιακών δεδομένων στον τομέα της ασφάλισης, πρ. Ειδικός Γραμματέας ΣΕΠΕ
Κουρού Ιωάννα, Κοινωνιολόγος, Υπ. Δρ. Ψυχολογίας Παντείου Πανεπιστημίου
Κωστοπούλου Μίνα, Επικοινωνιολόγος- Πολιτική Αναλύτρια
Μητροπούλου Αγγελική, Υπ. Δρ. Περιβάλλοντος Πανεπιστημίου Αιγαίου
Νικολοπούλου Βασιλική, Ψυχολόγος- Ψυχοθεραπεύτρια
Νταής Στέργιος, Βιοφυσικός
Παπουτζής Λάζαρος, υπ. Δρ. Σημειωτικής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, πρ. Πρόεδρος του ΚΚΠ Δυτ. Μακεδονίας
Σελίμης Αλέξανδρος, Διδάκτορας Φυσικής Πανεπιστημίου Κρήτης
Σπανουδάκης Γιώργος, Πρόεδρος ΔΣ Ένωσης Αποφοίτων ΕΣΔΔΑ
Σωτηρόπουλος Άγγελος, Φυσικός, Διδάκτορας Χημικής Μηχανικής Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου
Σώζος Γιάννης, Πολιτικός Επιστήμονας
Τριανταφυλλίδου Χάρης, Πολιτική Επιστήμονας
Τσίτσικας Χρήστος, Οικονομολόγος, Διδάκτορας Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
Χατζηγιαννάκης Ορέστης, Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Δρ. Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ

Περισσότερες εκδόσεις μας <https://www.enainstitute.org/publication/categories/deiktes/>

Ακολουθήστε μας στο <https://www.facebook.com/enainstitute/>

Ακολουθήστε μας στο https://twitter.com/ENA_Institute

Ακολουθήστε μας στο <https://www.linkedin.com/company/ena-institute-for-alternative-policies/>

Εγγραφείτε ηλεκτρονικά στο <https://www.enainstitute.org/institute/newsletter/>

Το Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων είναι μια πρωτοβουλία του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ. Στόχος του Δελτίου, που εκδίδεται σε ετήσια βάση από το 2019 ανάλογα με τα επίδικα της εποχής, είναι η παροχή σφαιρικής, έγκυρης και συστηματικής ενημέρωσης και ανάλυσης για τάσεις που διαμορφώνονται στην ελληνική κοινωνία και οικονομία.

Έχοντας ως σημείο αναφοράς την ιδρυτική Διακήρυξη του ΕΝΑ, το Δελτίο ιχνηλατεί το κοινωνικό αποτύπωμα των οικονομικών πολιτικών στην κοινωνική ευημερία και την ανάπτυξη, αξιοποιώντας εκλεκτικά στοιχεία διάφορων επιστημονικών πεδίων και ποικίλων θεωρητικών προσεγγίσεων.

Όλα τα δεδομένα προέρχονται από επίσημες ελληνικές, ευρωπαϊκές ή και διεθνείς πηγές και η ανάλυση και ερμηνεία τους γίνεται από την **Ομάδα Κοινωνικών Αναλύσεων του ΕΝΑ***.

Το Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων αποβλέπει πρωτίστως στην ενσωμάτωση δεικτών που αποτυπώνουν τις εξελίξεις και τις επιδόσεις σε βασικούς «κοινωνικούς» τομείς όπως η απασχόληση, η κοινωνική ασφάλιση, η υγεία, η εκπαίδευση, το περιβάλλον και η κοινωνική πρόνοια.

Στην κατεύθυνση αυτή αξιοποιεί τους δείκτες της ΕΛΣΤΑΤ, της Eurostat, του ΟΟΣΑ, τους δείκτες των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, αλλά και δείκτες κοινωνικής ευημερίας που προτείνονται από διεθνείς Οργανισμούς.

Σε αυτή τη συγκυρία, με αφορμή που επικαθορίζεται από τις επιπτώσεις της πανδημικής, κρίσης της νόσου Covid-19, της ενεργειακής και πληθωριστικής κρίσης, τις διεθνείς τάσεις και τις πολιτικές αποφάσεις, το Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων 2023 επιχειρεί να περιγράψει και να αναλύσει τις εξελίξεις σε βασικούς «κοινωνικούς» τομείς και, επιπλέον, να αποτυπώσει τις εξελίξεις στο επίπεδο του περιβάλλοντος και της δίκαιης μετάβασης, της δικαιοσύνης, της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων.

Πίνακας Περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΥΓΕΙΑ	2
ΕΣΥ	2
Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας	2
Προσβασιμότητα	3
Δημόσια δαπάνη.....	3
Ψυχική Υγεία.....	6
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ	8
Κίνδυνος φτώχειας	8
Υλική στέρηση.....	9
Άνιση κατανομή εισοδήματος	11
Στεγαστική ανασφάλεια	12
ΕΡΓΑΣΙΑ	15
Ανεργία	15
Εγγραφές στον ΟΑΕΔ	16
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	18
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	20
Διαφθορά.....	20
Έμφυλη βία	21
Προσφυγικό	22
Αστυνομική αυθαιρεσία	23
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ	24
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	28

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το **Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων 2023** του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών **ΕΝΑ** επιχειρεί να καταγράψει τις πιο πρόσφατες κοινωνικές εξελίξεις και το κοινωνικό αποτύπωμα των ασκούμενων πολιτικών σε μια σειρά από κρίσιμους τομείς στην Ελλάδα, αξιοποιώντας τα πλέον επικαιροποιημένα επίσημα στοιχεία.

Το Δελτίο αυτό δημοσιεύεται σε μια κρίσιμη καμπή, καθώς την πανδημική κρίση, οι επιπτώσεις της οποίας εξακολουθούν να δοκιμάζουν, διαδέχεται η ενεργειακή και η κρίση ακρίβειας. Η έξαρση της πανδημικής νόσου λειτούργησε, σύμφωνα με όλα τα διαθέσιμα στοιχεία, ως επιταχυντής διαχρονικών τάσεων, όπως η επίταση των ανισοτήτων, αλλά και ως πρόσφορο έδαφος για την υπονόμηση εργασιακών και άλλων κοινωνικών δικαιωμάτων και τη διάβρωση των δημοκρατικών θεσμών. Σηματοδότησε έτσι και την αντιστροφή της τάσης συστηματικής βελτίωσης που είχε αρχίσει να καταγράφεται από το 2015 και έπειτα σε μια σειρά από κρίσιμους για την κοινωνική ευημερία τομείς (επίπεδο απασχόλησης, κατανομή εισοδήματος, ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού)¹. Στον αντίποδα της τάσης αυτής και παρά τις περί του αντιθέτου κυρίαρχες εκτιμήσεις σχετικά με την πορεία της ελληνικής οικονομίας, από τα τέλη ήδη του 2021 είχαν αρχίσει να διαγράφονται με σαφήνεια δεδομένα και τάσεις ασύμμετρης ανάκαμψης, με εδραίωση ανισορροπιών και επίταση των ανισοτήτων².

Στα παραπάνω έρχονται να προστεθούν οι επιπτώσεις της ακρίβειας στην αγοραστική δύναμη και στο βιοτικό επίπεδο των νοικοκυριών, καθώς η άνοδος του πληθωρισμού τα έτη 2021 και 2022 που δημιούργησε συνθήκες αυξημένης πίεσης στα εισοδήματα. Τα σχετικά στοιχεία πιστοποιούν ότι η αύξηση του πληθωρισμού πλήττει πρωτίστως τα χαμηλά και μεσαία εισοδηματικά στρώματα, στο βαθμό που οι ανατιμήσεις αφορούν αγαθά και υπηρεσίες που καλύπτουν βασικές βιοτικές ανάγκες, ενώ επιβεβαιώνονται οι εκτιμήσεις μας ότι θα υπάρξει δυσανάλογα μεγάλη επίπτωση σε σύγκριση με το πραγματικό μέγεθος με ολοένα και μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού να βιώνει συνθήκες υλικής αποστέρησης, όπως πιστοποιούν τα στοιχεία του 2021 και 2022³. Η διαφαινόμενη παγίωση των πληθωριστικών πιέσεων αναμένεται έτσι να οξύνει περαιτέρω τις ανισότητες στη

βάση μιας διακριτής διαχωριστικής γραμμής που αφορά την ικανότητα των νοικοκυριών να ικανοποιήσουν –ή όχι– βασικές βιοτικές ανάγκες.

Έτσι, τη στιγμή που τα νεότερα ηλικιακά τμήματα του πληθυσμού (παιδιά και νέοι) και οι γυναίκες υφίστανται –διαχρονικά– πολλαπλασιαστικά τις επιπτώσεις της επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσής τους, ιδιαίτερος ανησυχητικά είναι τα στοιχεία που δείχνουν ότι η στέρηση βασικών αγαθών και υπηρεσιών αφορά πλέον όχι μόνο τον φτωχό, αλλά και τον μη φτωχό πληθυσμό της χώρας, ότι υψηλό κίνδυνο φτωχοποίησης διατρέχουν όχι μόνον οι άνεργοι, αλλά και οι εργαζόμενοι καθώς και ότι η Ελλάδα βρίσκεται σήμερα στη χειρότερη θέση σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς τις στεγαστικές δαπάνες ανά νοικοκυριό.

Ως εκ τούτου, σε συνθήκες πολλαπλής κρίσης -ενεργειακής και πληθωριστικής, η οποία διαδέχτηκε την πανδημική, που με τη σειρά της ενέσκηψε σε συνέχεια της οικονομικής κρίσης, γίνεται επιτακτική η ανάγκη για διαμόρφωση πολιτικών και εργαλείων που θα προστατεύουν στον βραχύ χρόνο, απορροφώντας όσο το δυνατόν περισσότερους κραδασμούς και θα διαφυλάσσουν την κοινωνική συνοχή από τη μία, και από την άλλη θα ενισχύουν τη μακροπρόθεσμη ανθεκτικότητα της οικονομίας και της κοινωνίας με στόχο μία δίκαιη και βιώσιμη ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο αυτό, η αναβάθμιση του κράτους πρόνοιας και μια μακροπρόθεσμη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης προβάλλουν ως ζητούμενα. Η αύξηση του κατώτατου μισθού, η αντιμετώπιση της εργασιακής επισφάλειας, η μείωση των έμμεσων φόρων σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, η αναχαίτιση της στεγαστικής κρίσης και η ομαλή κλιματική μετάβαση μπορούν να λειτουργήσουν προωθητικά προς αυτή την κατεύθυνση.

¹ [ΕΝΑ, Κοινωνική πολιτική & κοινωνικοί δείκτες 2015-2019, 2020](#)

² [ΕΝΑ, Σε σχήμα «Κ» και με ανισότητες η ανάκαμψη, 2021](#)

³ [ΕΝΑ, Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων, 2022](#)

ΥΓΕΙΑ

Εδώ και μήνες ο ιός του SARS-CoV2 θεωρείται ενδημικός στον πληθυσμό της χώρας και η αντιμετώπισή του εναπόκειται αποκλειστικά στα μέτρα ατομικής υγιεινής και τον εμβολιασμό, καθώς και τα τελευταία μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας που ίσχυαν ως πρόσφατα καταργήθηκαν. Συγκεκριμένα, καταργήθηκε η υποχρεωτικότητα της μάσκας στα ΜΜΜ, αλλά παραμένει η σύσταση για τη χρήση της. Η μάσκα συνεχίζει να είναι υποχρεωτική εντός των δημόσιων και ιδιωτικών δομών παροχής υπηρεσιών υγείας και στα Κέντρα Φροντίδας Ηλικιωμένων. Παράλληλα, με κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργείων Υγείας και Παιδείας (ΦΕΚ2019 Β/30-3-2023) έπαυσε να εφαρμόζεται η πενθήμερη καραντίνα των μαθητών που παρουσιάζονταν θετικοί στον νέο κορονοϊό και οι σχετικές απουσίες πλέον προσμετρώνται κανονικά. Καταργήθηκε, επιπλέον, και η υποχρέωση των ανεμβολίαστων εργαζομένων να διενεργούν rapid test. Αυτές οι πολιτειακές αποφάσεις επισημοποίησαν την προειλημμένη απόφαση κήρυξης της λήξης της πανδημίας στη χώρα μας, που εντοπίζεται την άνοιξη του 2022. Η ενδημοποίηση πάντως του ιού SARS-CoV2 δεν ισοδυναμεί με εξάλειψή του: ο ιός και η εξ αυτού νόσος δύναται να απειλήσει τη ζωή ιδίως όσων ανήκουν σε μία από τις ομάδες κινδύνου, με έμφαση στους/στις ανοσοκατεσταλμένους/ες.

Η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες που επλήγησαν πολύ σοβαρά από την πανδημία, καθώς μέχρι και σήμερα η χώρα εμφανίζεται μεταξύ των κορυφαίων εντός της ΕΕ στην κατηγορία των θανάτων ανά 1.000.000 κατοίκους. Οι λόγοι έχουν εξηγηθεί εξαντλητικά σε προηγούμενα Δελτία και μπορούν να συνοψιστούν αδρά ως εξής: μικρή εμπλοκή της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας, ανεπαρκέστατη ιχνηλάτηση, ανεπαρκείς έλεγχοι, αποδυνάμωση του ΕΣΥ, αντί για ουσιαστική και μόνιμη ενίσχυσή του, και αναποτελεσματική επικοινωνιακή στρατηγική.

Αυτό που είναι αδήριτη ανάγκη είναι η συστηματική και εις βάθος μελέτη και ανάλυση της πανδημίας και της διαχείρισής της, προκειμένου να αξιολογηθεί αντικειμενικά η αποτελεσματικότητα της αντιμετώπισής της. Η αξιολόγηση αυτή οφείλει να καταλήξει σε διδάγματα τα οποία αντλήθηκαν από την εμπειρία, διδάγματα που πρέπει οπωσδήποτε να δημοσιοποιηθούν και να αποτελέσουν μαθήματα για την επόμενη υγειονομική κρίση, η οποία είναι μαθηματικά βέβαιο ότι θα πλήξει τον πλανήτη. Είναι χρέος μας να μάθουμε από τα λάθη, να εμβαθύνουμε στα σωστά και να εμπεδώσουμε ότι η καλύτερη επιλογή είναι η

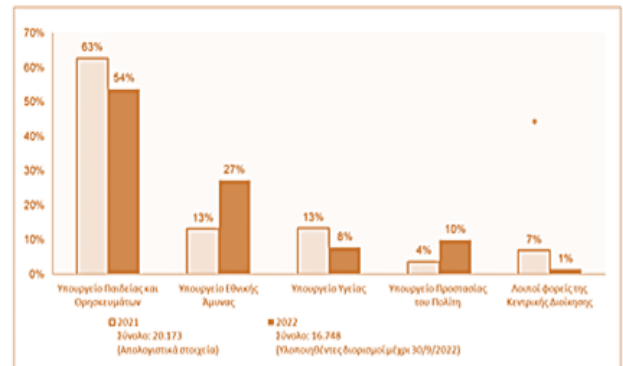
επένδυση στην πρόληψη και την προετοιμασία. Όπως επίσης και ότι μόνο τα δημόσια συστήματα υγείας και ευρύτερα οι δημόσιες πολιτικές είναι ικανές να αντιμετωπίσουν κρίσεις και συστηματικά σοκ.

ΕΣΥ

Το ΕΣΥ όχι απλώς δεν ενισχύθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας αλλά αποδομήθηκε με τρόπο συστηματικό. Η νεοφιλελεύθερη και νεοσυντηρητική ιδεολογία του ελάχιστου κράτους επικρατεί και στον τομέα της υγείας, παρά την πανδημία, τα διδάγματά της και τις ισχυρές συστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και άλλων διεθνών οργανισμών. Η υγεία θεωρείται ένα ακόμη κοινό εμπορικό προϊόν και όχι δημόσιο και κοινωνικό αγαθό.

Σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού, το ΕΣΥ εξακολουθεί να μην ενισχύεται με μόνιμες προσλήψεις, αλλά με συμβασιούχους ορισμένου χρόνου. Μάλιστα, το σύνολο του τακτικού προσωπικού του Υπουργείου Υγείας από 76.588 τον Δεκέμβριο του 2020 ανήλθε σε μόλις 75.022 τον Δεκέμβριο του 2021, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία⁴. Ενδεικτικό είναι το γράφημα που ακολουθεί, στο οποίο η σταδιακή μείωση του τακτικού προσωπικού που υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας αγγίζει το 3,5%, από τα μέσα του 2019 έως σήμερα.

Διορισμοί και προσλήψεις τακτικού προσωπικού που μισθοδοτείται από τον τακτικό προϋπολογισμό

Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας

Από τον Ιούλιο του 2019 μέχρι πολύ πρόσφατα και παρά τις δεσμεύσεις της Ελλάδας προς τους Θεσμούς, όπως αυτές διατυπώνονται σε όλες τις αξιολογήσεις της αυξημένης εποπτείας, δεν είχε συσταθεί και λειτουργήσει καμία απολύτως καινούργια Τοπική Μονάδα Υγείας (TOMY). Αυτό

⁴ [Υπουργείο Εσωτερικών, Μητρώο Ανθρώπινου Δυναμικού Ελληνικού Δημοσίου, Απρίλιος 2021](#)

άλλαξε τον Μάρτιο του 2023, καθώς συστάθηκαν έξι νέες TOMY. Παρατηρείται μεγάλη απόκλιση από κάθε προγραμματισμό και χρονοδιάγραμμα, υπό την ανοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των άλλων Θεσμών, σε αντίθεση με την υπέρμετρη αυστηρότητα που αυτοί επέδειξαν πριν από τον Ιούλιο του 2019. Πάντως αυτό που φαίνεται να ενδιαφέρει τους Θεσμούς είναι η ενσωμάτωση και βιωσιμότητα των TOMY μετά το πέρας της συγχρηματοδοτούμενης φάσης, δηλαδή μετά το 2025. Υπενθυμίζεται δε ότι η ελληνική πολιτεία είχε δεσμευτεί τον Μάιο του 2022 ότι θα προβεί στη σύσταση και λειτουργία 60 νέων TOMY, δέσμευση που, κατά τα φαινόμενα, πέφτει στο κενό.

Την ίδια στιγμή, ο νέος νόμος για την Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας τελικά τέθηκε σε ισχύ μόλις τον Απρίλιο του 2022, μετά από πολλές καθυστερήσεις και αναβολές. Η ΠΦΥ υπέστη άλλη μια μεταρρυθμιστική πληγή, καθώς ο οικογενειακός γιατρός μετονομάστηκε σε «προσωπικό γιατρό». Τέτοιος μπορεί να είναι κάθε γιατρός, σχεδόν οιασδήποτε εξειδίκευσης, μετατρέποντας την έννοια της οικογενειακής ιατρικής σε κολυμβήθρα του Σιλβάμ με μοναδικό γνώμονα τη συνταγογράφηση φαρμάκων και την κάλυψη του πληθυσμού. Παρ' όλα αυτά, η «μεταρρύθμιση» φαίνεται να μην προχωρεί σύμφωνα με τις προθέσεις της ελληνικής πολιτείας, στο βαθμό που οι πολίτες δεν ανταποκρίνονται στο κάλεσμα για την εγγραφή τους σε προσωπικό γιατρό, η δε άρνηση του ιατρικού προσωπικού να αναλάβει έναν τέτοιο ρόλο είναι εντυπωσιακά επίμονη.

Έτσι, με το άρθρο 33 του νόμου 4931/2022 δίνεται η δυνατότητα σε ιδιώτες ιατρούς να παρέχουν υπηρεσίες ΠΦΥ και στις δημόσιες δομές ΠΦΥ να συνεργάζονται με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδιώτες παρόχους ΠΦΥ, πολυϊατρεία και ιδιώτες ιατρούς. Η διάταξη αυτή ανοίγει την κερκόπορτα για την εισροή του ιδιωτικού τομέα στο ΕΣΥ, οι χρόνιες στρεβλώσεις του οποίου επιλέγεται να αντιμετωπιστούν διά αυτής της δυνατότητας των ιδιωτών να συνεργάζονται κερδοφόρα με το ΕΣΥ και όχι μέσω της ουσιαστικής ενδυνάμωσης και μεταρρύθμισης του ΕΣΥ.

Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, ο αριθμός των Κέντρων Υγείας αυξήθηκε κατά δύο από το 2020 στο 2021 (από 308 σε 310 αντίστοιχα), κάτι που συνιστά θετική εξέλιξη, έστω κι αν υπολείπεται μακράν του στόχου.

Ωστόσο, ο αριθμός του ιατρικού προσωπικού που απασχολείται στα Κέντρα Υγείας υποχώρησε κατά 3,9% το 2021 σε

σχέση με το 2020 στο σύνολο της χώρας, δηλαδή μειώθηκε από 3.820 στους 3.671. Αντίθετα, το νοσηλευτικό προσωπικό αυξήθηκε το 2021 σε σχέση με το 2020 κατά 10,4% στο σύνολο της χώρας (από 4.533 έφτασε τα 5.004 άτομα).

Προσβασιμότητα

Σύμφωνα με την έκθεση «Η Κατάσταση της Υγείας στην ΕΕ, Ελλάδα: Προφίλ Υγείας 2021»⁵ η Ελλάδα είναι η δεύτερη χώρα της ΕΕ σε ακάλυπτες υγειονομικές ανάγκες: συγκεκριμένα, το 8,1% των Ελλήνων και Ελληνίδων δήλωσε ανικανοποίητες υγειονομικές ανάγκες εξαιτίας κόστους, γεωγραφικής απόστασης ή χρόνου αναμονής. Σημειώνεται ότι ο ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι μόλις 1,7%. Παρά τη βελτίωση αυτού του δείκτη από το 2016 και μετά, η Ελλάδα επιδεικνύει τη μεγαλύτερη ανισότητα σε σχέση με τις εισοδηματικές ομάδες ως προς τις ακάλυπτες ανάγκες. Έτσι, το 2020 το ποσοστό των ακάλυπτων αναγκών που δήλωνε η κατώτερη εισοδηματική ομάδα ανερχόταν στο 17%, όταν το ποσοστό αυτό έφτανε μόλις στο 1% στην ανώτερη εισοδηματική ομάδα. Ταυτόχρονα, το ποσοστό του πληθυσμού της χώρας το οποίο δηλώνει ότι δεν κάλυψε τις οδοντιατρικές ανάγκες του, κυρίως για οικονομικούς λόγους, το 2020 υπερβαίνει το 7%.

Νέα εμπόδια στην ακώλυτη πρόσβαση όλων σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας δημιούργησαν οι νόμοι 4931 και 4999/2022 για την ΠΦΥ και τα νοσοκομεία αντίστοιχα. Οι διατάξεις των νόμων αυτών παραχωρούν αρμοδιότητες του ΕΣΥ στον ιδιωτικό τομέα υγείας. Αυτό σημαίνει ότι ολοένα και περισσότεροι πολίτες θα πρέπει να πληρώνουν ολοένα και περισσότερα για να λάβουν ποιοτικές υπηρεσίες υγείας, κάτι που θα διευρύνει και θα εμβαθύνει τις ανισότητες, οδηγώντας σε αποκλεισμούς και καθυστερήσεις⁶.

Δημόσια δαπάνη

Σύμφωνα με τον Προϋπολογισμό του 2023, η τακτική κρατική δαπάνη για την υγεία το 2023 μειώθηκε σε σχέση με την εκτίμηση για τις αντίστοιχες δαπάνες του 2022. Συγκεκριμένα, οι μεταβιβάσεις από τον τακτικό κρατικό προϋπολογισμό σε δομές ΠΦΥ και νοσοκομεία προϋπολογίζονται σε 3,649 δισ. ευρώ από 3,702 δισ. ευρώ εκτίμηση για το 2022 (περικοπή 53 εκατ. ευρώ). Την ίδια στιγμή τα ληξιπρόθεσμα χρέη των νοσοκομείων ανέρχονται πια στο δυσθεώρητο ύψος των 1,2 δισ. ευρώ (το 2019 άγγιζαν μόλις τα 300 εκατ. ευρώ). Σε ό,τι δε αφορά τον ΕΟΠΥΥ,

⁵ [State of Health in the EU, Greece, 2021](#)

⁶ [ΕΝΑ, Νόμος 4999/2022: Μία καινοφανής & αλυσιτελής αγωγή θραπέας χρόνιων νοσημάτων της δευτεροβάθμιας περίθαλψης του ΕΣΥ, 2022](#)

προβλέπεται μείωση της κρατικής επιχορήγησής του κατά 149 εκατ. ευρώ και μείωση των λοιπών (πλην φαρμάκου) παροχών προς τους ασφαλισμένους κατά 107 εκατ. ευρώ. Καθίσταται σαφές ότι, παρά τις περί του αντιθέτου συστάσεις και προτροπές τόσο του ΠΟΥ όσο και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η ελληνική πολιτεία επιλέγει να περιστέλλει την κρατική δαπάνη του ΕΣΥ.

Σύμφωνα με την έκθεση «Η Κατάσταση της Υγείας στην ΕΕ, Ελλάδα: Προφίλ Υγείας 2021», η δημόσια δαπάνη για την υγεία στην Ελλάδα μειώνεται αργά, αλλά σταθερά. Το 2020 η Ελλάδα αφέρωσε μόλις το 7,84% του ΑΕΠ της στην υγεία, όταν ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 9,9%. Την ίδια χρονιά η κατά κεφαλήν δαπάνη ανερχόταν στα 1.603 ευρώ (τιμή προσαρμοσμένη στις διαφορές στην αγοραστική δύναμη), ενώ ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ανέρχεται στα 3.523 ευρώ.

Συνολική χρηματοδότηση δαπανών Υγείας στην Ελλάδα⁷

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
εκατ. ευρώ	14.024	14.210	14.498	14.355	14.304	14.376
% ΑΕΠ	7,85%	8,07%	8,32%	8,10%	7,96%	7,84%

Πηγή: Eurostat, 2021

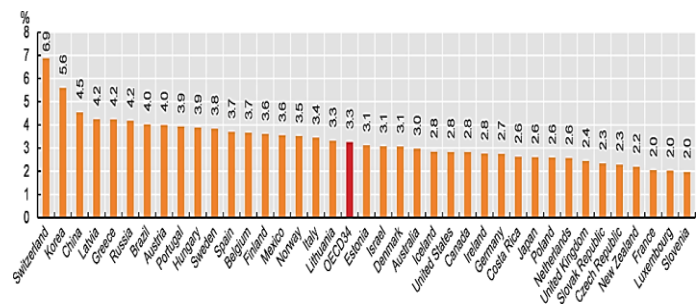
Σύμφωνα δε με τον ΟΟΣΑ⁸ οι άμεσες ιδιωτικές πληρωμές των νοικοκυριών (out of pocket payments) στην Ελλάδα το 2020 αντιστοιχούσαν στο ένα τρίτο τουλάχιστον της συνολικής δαπάνης υγείας της χώρας. Οι δε άτυπες πληρωμές αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το ένα τέταρτο των άμεσων ιδιωτικών πληρωμών (WHO Regional Office for Europe, 2018). Παρατηρούμε, λοιπόν, ένα πολύ μεγάλο μερίδιο κόστους για υπηρεσίες υγείας να βαρύνει τα νοικοκυριά, τα οποία, όπως προκύπτει από την έρευνα, δηλώνουν ότι το κόστος αυτών των υπηρεσιών έχει αυξηθεί λίγο ή πολύ από το 2019 ως σήμερα. Η εξέλιξη αυτή αναμένεται να έχει επιπτώσεις στην πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας και στην κάλυψη των υγειονομικών αναγκών. Έτσι, το αυξανόμενο κόστος των υπηρεσιών υγείας, σε συνδυασμό με τη γενικευμένη ακρίβεια, θα δημιουργήσει νέα εμπόδια στην πρόσβαση και θα αυξήσει το ποσοστό των ακάλυπτων υγειονομικών αναγκών που οφείλονται σε οικονομικούς λόγους. Ακάλυπτες ανάγκες υγείας σημαίνει αναποτελεσματικότητα του συστήματος υγείας να ανταποκριθεί στον ρόλο του. Σημαίνει επιβάρυνση του ΕΣΥ, κυρίως σε δευτεροβάθμιο επίπεδο, με κόστη

⁷ Αναθεωρημένα στοιχεία. Η αναθεώρηση οφείλεται αποκλειστικά στην αναθεώρηση των στοιχείων του ΑΕΠ.

υπηρεσιών που θα μπορούσαν και θα έπρεπε να έχουν αποφευχθεί. Το σημαντικότερο, σημαίνει διακινδύνευση του αγαθού της υγείας και πτώση του επιπέδου ευημερίας των πολιτών, καθώς και μείωση της παραγωγικότητάς τους.

Αναλύοντας τις άμεσες ιδιωτικές δαπάνες, αυτές αφορούν δαπάνες για φάρμακα σε ποσοστό 13% (4% ο μέσος όρος της ΕΕ), για νοσοκομειακή περίθαλψη σε ποσοστό 11% (1% ο μέσος όρος της ΕΕ), για εξωνοσοκομειακή περίθαλψη (πρωτοβάθμια φροντίδα) σε ποσοστό 6,5% και για οδοντιατρική φροντίδα σε ποσοστό 4,5%. Εκτιμάται ότι το 25% των άμεσων ιδιωτικών πληρωμών αφορά άτυπες και παράνομες πληρωμές (βλ. «φακελάκια»). Τέλος, οι καταστροφικές δαπάνες για την υγεία έχουν σκαρφλώσει στο δυσθεώρητο 8% του πληθυσμού, κάτι που οφείλεται στις πολύ υψηλές άμεσες ιδιωτικές δαπάνες. «Καταστροφικές» θεωρούνται οι δαπάνες που αφορούν άμεσες ιδιωτικές πληρωμές του νοικοκυριού οι οποίες ξεπερνούν το 40% των συνολικών δαπανών του, αφού αφαιρεθούν οι δαπάνες κάλυψης βασικών αναγκών (διατροφής, στέγασης και παροχής υπηρεσιών κοινής ωφέλειας).

Γράφημα: out-of-pocket spending ως ποσοστό της συνολικής κατανάλωσης των νοικοκυριών

Πηγή: OECD, 2021

Η δημόσια δαπάνη στην Ελλάδα, αφότου κορυφώθηκε στα 2.267 ευρώ ανά άτομο το 2008, άρχισε να μειώνεται από το 2009 (1.388 ευρώ) και έφθασε στα 820 ευρώ ανά άτομο το 2017. Την ίδια χρονιά η συνολική δαπάνη για την υγεία αντιστοιχούσε στο 5,2% του ΑΕΠ, κινούμενη αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-28, ενώ την επόμενη χρονιά μειώθηκε στο 5% και το 2019 αυξήθηκε στο 5,3%. Σε απόλυτες τιμές, η συνολική δημόσια χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας παρουσίασε μείωση από 8.357,6 εκατ. ευρώ το 2018 σε 8.590,5 εκατ. ευρώ το

⁸ Δαπάνες για την Υγεία στην Ελλάδα: Μειώνεται αργά αλλά σταθερά η κρατική χρηματοδότηση, διογκώνεται ανησυχητικά η ιδιωτική επιβάρυνση των νοικοκυριών

2019^{9,10}. Τέλος, η ιδιωτική ασφάλιση υγείας παίζει ελάσσονα ρόλο και αφορά μόλις το 5% της συνολικής δαπάνης για την υγεία.

Η ίδια έκθεση διαπιστώνει ότι η Ελλάδα, στο δεδομένο πλαίσιο των μειωμένων δαπανών για την υγεία, αφιερώνει το 44% αυτής της δαπάνης στη νοσοκομειακή φροντίδα, ποσοστό που είναι το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ, στοιχείο που αποδεικνύει τη στρέβλωση του συστήματος υγείας, το οποίο προτιμά να θεραπεύει παρά να προλαμβάνει. Και όντως η Ελλάδα δαπανά μόλις 1,4% για υπηρεσίες πρόληψης, όταν ο ευρωπαϊκός μέσος όρος ανέρχεται στο 2,9%. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα αφιερώνει μόλις το 1,7% των δαπανών υγείας στη μακροχρόνια φροντίδα και αποκατάσταση, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ φτάνει στο 16,3%. Τέλος, τα φαρμακευτικά και ιατρικά αγαθά της λιανικής αφορούν το 30% των δαπανών υγείας, πολύ περισσότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο του 18%, κάτι που αντανάκλα τις υψηλές ιδιωτικές δαπάνες των νοικοκυριών.

Ενώ όμως το σύστημα υγείας είναι προσηλωμένο στους ασθενείς και στη νοσοκομειακή φροντίδα, η Ελλάδα δεν διαθέτει επαρκείς κλίνες: μόλις 4,2 για 1.000 κατοίκους, πολύ κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (5,3/1.000). Σε συνδυασμό με την πολύ αρνητική επίδοση της Ελλάδας σε σχέση με τον αριθμό των ασθενών που λαμβάνουν εξιτήριο από τα νοσοκομεία (13.719/100.000), τα δεδομένα περιγράφουν ένα αλυσιτελές και αναποτελεσματικό σύστημα υγείας. Την ίδια στιγμή παρατηρείται έντονη υπερσυγκέντρωση των δομών και υπηρεσιών υγείας στις αστικές περιοχές, εντείνοντας και διευρύνοντας τις υγειονομικές ανισότητες.

Η Ελλάδα καταγράφει τον μεγαλύτερο αριθμό γιατρών κατά κεφαλήν εντός της ΕΕ και ταυτόχρονα τον μικρότερο αριθμό νοσηλευτών/τριών¹¹. Το ποσοστό των γενικών γιατρών είναι πάρα πολύ χαμηλό (7%, όταν το αντίστοιχο στην ΕΕ είναι 26%), γεγονός που εξηγεί εν μέρει γιατί μια ουσιαστική μεταρρύθμιση και αναδιάρθρωση της ΠΦΥ είναι δυσχερής. Σε αυτό συμβάλλει το χαμηλό ποσοστό νοσηλευτικού προσωπικού, ιδίως κοινοτικών νοσηλευτών/τριών (επισκεπτών υγείας) αλλά και ο υποβαθμισμένος ρόλος τους.

Αν και το ποσοστό της αποτρέψιμης θνησιμότητας έχει μειωθεί οριακά την τελευταία πενταετία, δυστυχώς παραμένει αισθητά χαμηλότερο σε σχέση με τα υπόλοιπα

κράτη-μέλη της ΕΕ. Η κύρια αιτία της είναι ο καρκίνος των πνευμόνων, στον οποίο οφειλόταν το 80% των πρόωρων θανάτων το 2018. Οι ισχαιμικές καρδιοπάθειες και τα τροχαία ατυχήματα είναι επίσης σημαντικές αιτίες. Τα δεδομένα αυτά, σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά καπνίζοντων, κυρίως ανδρών, κατατείνουν στη δυσλειτουργία του συστήματος υγείας, που διακρίνεται για την κατακερματισμένη και αναποτελεσματική ΠΦΥ, την έλλειψη πολιτικών πρόληψης της νόσου και προαγωγής της υγείας και την ανολοκλήρωτη και ασυνεχή φροντίδα.

Η θνησιμότητα από θεραπεύσιμες αιτίες είναι 90 στους 100.000 κατοίκους, δηλαδή λίγο κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (92/100.000). Κύριες αιτίες πρόωρου θανάτου αποτελούν η ισχαιμική καρδιοπάθεια και οι εγκεφαλοαγγειακές διαταραχές, του εγκεφαλικού επεισοδίου συμπεριλαμβανομένου (36%). Αυτό οφείλεται εν μέρει στην ελλιπή έγκαιρη διάγνωση και θεραπεία ασθενών με υψηλό κίνδυνο εγκεφαλοαγγειακών ασθενειών και στην αναποτελεσματική διαχείριση ασθενών με ισχαιμική καρδιοπάθεια. Είναι προφανής η ανεπάρκεια των υπηρεσιών της ΠΦΥ, η απουσία οικογενειακής ιατρικής και η ατελέσφορη διαχείριση των χρονίως πασχόντων. Στο ίδιο επίπεδο βρίσκεται δυστυχώς και η πρόωρη θνησιμότητα που οφείλεται στον καρκίνο του παχέος εντέρου και του μαστού, η οποία ισούται με λίγο περισσότερο από το 25% των θεραπεύσιμων αιτιών θανάτου. Όλοι αυτοί οι υψηλοί για την ΕΕ δείκτες φανερώσουν τις αδυναμίες και τις στρεβλώσεις του συστήματος υγείας στην Ελλάδα: ιατροκεντρικό αντί για ανθρωποκεντρικό, νοσοκομειακό αντί για προληπτικό και ασυνεχές αντί για ολοκληρωμένο.

Θετικό πάντως είναι το ότι η διενέργεια προσυμπτωματικών ελέγχων για καρκίνο του μαστού και του τραχήλου της μήτρας είναι σχετικά υψηλή, παρά την απουσία συντονισμένων εθνικών προγραμμάτων και την έλλειψη συστηματικών προσυμπτωματικών ελέγχων έγκαιρης διάγνωσης του καρκίνου εν γένει – παρά την πολύ πρόσφατη νομοθέτηση σχετικού πλαισίου (νόμος 4675/2020).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το μερίδιο της δημόσιας χρηματοδότησης στην Ελλάδα είναι χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ στους περισσότερους τομείς. Επίσης, παρατηρείται ότι η δημόσια χρηματοδότηση της δευτεροβάθμιας φροντίδας υπερτερεί της πρωτοβάθμιας¹²⁻¹³.

⁹ [Ελληνική Στατιστική Αρχή, ΣΛΥ, 2019](#)

¹⁰ [Eurostat, Government expenditure on health, 2021](#)

¹¹ τα στοιχεία δεν είναι απολύτως ενδεικτικά διότι προσμετρώνται και οι γιατροί που διαθέτουν άδεια άσκησης ιατρικού επαγγέλματος ασχέτως αν όντως ασκούν την ιατρική

¹² [Δαπάνες για την Υγεία στην Ελλάδα: Μειώνεται αργά αλλά σταθερά η κρατική χρηματοδότηση, διογκώνεται ανησυχητικά η ιδιωτική επιβάρυνση των νοικοκυριών](#)

¹³ [Προϋπολογισμός & δαπάνες υγείας: Ο μακρύς δρόμος προς την καθολική κάλυψη](#)

Ιδιωτικές Υπηρεσίες Υγείας

Σύμφωνα με την κλαδική μελέτη «Ιδιωτικές Υπηρεσίες Υγείας» που εκπόνησε η Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών της ICAP ΑΕ, το μέγεθος αγοράς των ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας το 2020 παρουσίασε ανάκαμψη μετά από μια παροδική κάμψη οφειλόμενη εν πολλοίς στις πανδημικές συνθήκες. Αξίζει στο μέλλον να ερευνηθεί και να μελετηθεί η επίπτωση των νόμων 4931/2022 και 4999/2022 στην αγορά των ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας αλλά και στην αγορά των ιδιωτικών ασφαλιστικών επιχειρήσεων, καθώς οι δύο αυτές νομοθετικές επιλογές μεροληπτούν καταφανώς υπέρ του ιδιωτικού τομέα υγείας εις βάρος του ΕΣΥ, κάτι που αναμένεται να αυξήσει την ήδη επιβαρυνόμενη κατάσταση των νοικοκυριών, δημιουργώντας νέα εμπόδια στην καθολική πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας και φυσικά διευρύνοντας και εμβαθύνοντας τις κοινωνικές ανισότητες.

Ψυχική Υγεία

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, η ψυχική υγεία είναι μέρος της ευρύτερης υγείας ενός ατόμου και μαζί με τη φυσική υγεία και την κοινωνική ευεξία αποτελεί τον θετικό ορισμό της υγείας. Επιμέρους τομέας που καθορίζει και τους στόχους δράσης της ψυχολογίας της υγείας θεωρείται και η προληπτική εξασφάλιση της δημόσιας υγείας. Η ψυχική υγεία είναι επομένως πολύ περισσότερο από την απουσία μιας ψυχικής διαταραχής.

Η ψυχική υγεία των Ελλήνων πολιτών δέχθηκε βαρύ πλήγμα από την πανδημία του SARS-CoV2 και από τις πολιτικές διαχείρισής της. Μάλιστα, είμαστε ακόμη σε μια φάση όπου οι συνέπειες αυτές δεν έχουν εκδηλωθεί ούτε καταγραφεί σε όλο τους το εύρος, κάτι που πάντως αναμένεται να γίνει στο μέλλον.

Σύμφωνα με έρευνα του Eurofound¹⁴, η ψυχική υγεία και ευεξία πολλών ενηλίκων που διαβιούν στην ΕΕ παραμένει έκθετη σε παράγοντες κινδύνου όπως η αβεβαιότητα σχετικά με την πανδημία, η ακρίβεια και ο ρωσο-ουκρανικός πόλεμος. Εκτιμάται ότι το 55% των ενηλίκων κατοίκων της ΕΕ βρίσκεται σε κίνδυνο κατάθλιψης. Για την Ελλάδα το ποσοστό αυτό εξακοντίζεται στο πολύ ανησυχητικό 65%.

Τα ερευνητικά ευρήματα είναι άκρως ανησυχητικά για την Ελλάδα, δεδομένου ότι ο τομέας του ΕΣΥ που αφορά την ψυχική υγεία δεν έχει ενισχυθεί καθόλου την τελευταία

διετία, καθώς π.χ. ο αριθμός των δομών ψυχικής υγείας έχει παραμείνει στάσιμος. Θετική είναι η λειτουργία συμβουλευτικών κέντρων εντός σχολείων, δήμων και περιφερειών και η πρόσληψη ψυχολόγων σε γενικά σχολεία, αλλά και πάλι αποκλίνει σημαντικά από τις μεταρρυθμίσεις άλλων χωρών εντός ΕΕ. Από τα παραπάνω καθίσταται προφανές ότι η ψυχική υγεία αντιμετωπίζεται διακριτά και όχι ως μέρος μιας ολοκληρωμένης και συνεχούς υγειονομικής διαχείρισης.

Κέντρα παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας 2020-2021

	2020	2021
Κέντρα Ψυχικής Υγείας Ενηλίκων	31	31
Κέντρα Ψυχικής Υγείας με Κοινωνικές Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων*	17	17
Κέντρα Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων	23	23
Σύνολο	71	71

*Υβριδικός τύπος δομής που απευθύνεται τόσο σε ενήλικες όσο και σε παιδιά και εφήβους

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2023

Και δεν είναι απλώς οι κρισιακές συνθήκες που διαμόρφωσε η πανδημία, είναι και η προελαύνουσα κλιματική κρίση, η οποία αναμένεται με τρόπο μαθηματικά βέβαιο να επιδεινώσει την υγεία των πληθυσμών, και δη την ψυχική υγεία¹⁵.

Ψυχική ευεξία

Η διαχρονικά πτωτική τάση του επιπέδου της ψυχικής ευεξίας αφορά όλο το ηλικιακό φάσμα. Σύμφωνα με την έρευνα του Eurofound, το 20% του πληθυσμού σε εργάσιμη ηλικία εμφανίζει μορφές ψυχικών διαταραχών στη διάρκεια της ζωής του.

Το ξέσπασμα της πανδημίας διέκοψε την παροχή δημόσιων υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της απαραίτητης υγειονομικής περίθαλψης, του προληπτικού ελέγχου και της φροντίδας της ψυχικής υγείας. Το 20% των ακάλυπτων υγειονομικών αναγκών σε ευρωπαϊκό επίπεδο αφορά τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Οικονομική επιβάρυνση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας

Το κόστος διαχείρισης των ψυχικών διαταραχών και αναπηριών στην ΕΕ ανέρχεται στο 4% του ΑΕΠ, δηλαδή περίπου στα 600 δισ. ευρώ. Στο ποσό αυτό συνυπολογίζεται και η απώλεια παραγωγικότητας εξαιτίας των ψυχικών νόσων. Τα κράτη-μέλη της ΕΕ επενδύουν κατά μέσο όρο μόλις το 5,5% της δημόσιας υγειονομικής δαπάνης στην ψυχική υγεία. Για την Ελλάδα το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο

¹⁴ Eurofound, Living, working and COVID-19 (Update April 2021): Mental health and trust decline across EU as pandemic enters another year

¹⁵ AR6 Synthesis Report, Climate Change 2023

4,4% (9η από το τέλος), ενώ πολύ πιο δυσμενής είναι η κατάσταση σε ό,τι αφορά την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών ψυχικής υγείας, με την Ελλάδα να κατατάσσεται 2η από το τέλος με ποσοστό 1,7% (ΕΕ 4,9%).

Καρκίνος

Σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ¹⁶, το 2020 αναμένονταν περίπου 62.500 νέες διαγνώσεις καρκίνου στην Ελλάδα. Συγκριτικά με την υπόλοιπη ΕΕ το νούμερο αυτό είναι κάτω του μέσου όρου, ωστόσο η γενική εικόνα που αποκομίζει κανείς από τη μελέτη είναι ότι η Ελλάδα υστερεί αρκετά ως πολύ του μέσου επιπέδου της ΕΕ όσον αφορά την αντιμετώπιση και διαχείριση της νόσου. Το σημαντικότερο έλλειμμα παρατηρείται στις ολοκληρωμένες και εθνικές στρατηγικές πρόληψης, προσυμπτωματικών ελέγχων και έγκαιρης διάγνωσης του καρκίνου, ο οποίος συνιστά κεντρικό δείκτη αποτελεσματικότητας του ΕΣΥ και κυρίως της ΠΦΥ. Αλλά και ο τομέας της περίθαλψης παρουσιάζει στρεβλώσεις και υστερήσεις, ικανές να αποβούν καταλυτικές για την εξέλιξη της νόσου. Ευλόγως, εντείνονται οι ανισότητες, οι οποίες αφορούν ιδίως τα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα, τους περιθωριοποιημένους και όσους/όσες κατοικούν σε άγονες και λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες. Τέλος, η σχεδόν πλήρης απουσία παρηγορητικής φροντίδας (palliative care) στο ΕΣΥ συνιστά παράγοντα περαιτέρω οικονομικής επιβάρυνσης των νοικοκυριών.

Αρνητική εξέλιξη αποτέλεσε η μετατροπή του Ογκολογικού Νοσοκομείου Παιδών «Ελπίδα» από νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ν.π.δ.δ) σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου (ν.π.ι.δ) με την επωνυμία «Ογκολογικό Κέντρο Παιδών “Μαριάννα Β. Βαρδινογιάννη -ΕΛΠΙΔΑ”». Αν και οι διατάξεις του σχετικού ν. 5034/2023 προβλέπουν ότι πρόκειται για ν.π.ι.δ κοινωφελούς και μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα το οποίο θα παρέχει δωρεάν υπηρεσίες σε όλους ανεξαιρέτως, εντούτοις ούτε ο ίδιος ο νόμος αλλά ούτε κάποια από τα συνοδευτικά κείμενά του (αιτιολογική έκθεση) περιλαμβάνουν πλήρη και επαρκή αιτιολογία και τεκμηρίωση για το σκοπό και τα οφέλη αυτής της αλλαγής χαρακτήρα του νοσοκομείου από δημόσιο σε ιδιωτικό, ενώ θα έπρεπε, βάσει της αρχής της καλής νομοθέτησης και της χρηστής διοίκησης. Δωρεάν ποιοτικές υπηρεσίες υγείας λάμβαναν όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά και όταν η δομή ήταν ν.π.δ.δ. Ενδιαφέρον έχει το ότι το κτήριο καθώς και ο εξοπλισμός του, ιατροτεχνολογικός και μη, περιέρχεται στην ιδιοκτησία του νεοσυσταθέντος ν.π.ι.δ., ενώ πριν από το νόμο ανήκε κατά πλήρη κυριότητα στο ελληνικό

δημόσιο, το οποίο μάλιστα εγγυάται για τους αναγκαίους πόρους. Έχουμε επομένως άλλη μια εφαρμογή του υβριδίου «ιδιωτική επένδυση με κρατική εγγύηση», όπου προφανώς τα κέρδη (σ.σ.: ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας δεν αποκλείει την κερδοφορία, η οποία συνδέεται άρρηκτα και πυρηνικά με καθετί ιδιωτικό, ειδήλλως το ιδιωτικό θα ήταν δημόσιο) πρέπει να επανεπενδύονται στη δομή, αυτό όμως εναπόκειται στην ορθή και ενδεδειγμένη κρατική εποπτεία και ιδίως σε έλεγχο με κυρώσεις.

Επομένως, δεδομένης και της απουσίας αιτιολόγησης, η μεταβολή αυτή αποτιμάται ως αρνητική εξέλιξη νέας εκχώρησης αρμοδιοτήτων του ΕΣΥ στον ιδιωτικό τομέα, που ευθυγραμμίζεται με τη θεώρηση της υγείας ως εμπορικού αγαθού και με την επιδεικνυόμενη μεροληψία υπέρ των ιδιωτικών παρόχων υπηρεσιών υγείας.

¹⁶ ΟΟΣΑ, Προφίλ χωρών για τον καρκίνο: Ελλάδα 2023

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ

Το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα το 2010 ακολούθησαν η ραγδαία αύξηση της ανεργίας, η όξυνση των ανισοτήτων και η αδυναμία μεγάλης μερίδας του πληθυσμού να καλύψει στεγαστικές και άλλες βασικές ανάγκες.

Για την αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής αναπτύχθηκε τα επόμενα χρόνια σειρά παρεμβάσεων κοινωνικής πολιτικής στην προσπάθεια αποκλιμάκωσης των δυσμενών μεγεθών. Ως συνέπεια μίας σειράς πολιτικών επιλογών σε ένα ιδιαίτερα κρίσιμο περιβάλλον με στόχο την οικονομική ανάκαμψη, τη μείωση της ανεργίας, την αύξηση της απασχόλησης, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την αύξηση του ΑΕΠ και τη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής, καταγράφηκε βελτίωση σε μία σειρά κοινωνικών δεικτών, κυρίως από το 2016 (με έτος αναφοράς το 2015), ανάμεσα στους οποίους είναι και το μέσο ατομικό διαθέσιμο εισόδημα.

Το 2021 (με έτος αναφοράς το 2020) ανακόπτεται η ανοδική τάση που σημείωνε τα τελευταία τέσσερα έτη το μέσο ισοδύναμο ατομικό διαθέσιμο εισόδημα, το οποίο ανήλθε σε 9.952 ευρώ.

Μέσο ισοδύναμο ατομικό διαθέσιμο εισόδημα (σε ευρώ)

Έτος έρευνας	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Έτος αναφοράς	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ευρώ	9.303	8.879	8.682	8.672	8.800	9.034	9.382	10.041	9.952

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2021

Κίνδυνος φτώχειας

Μία από τις σημαντικότερες επιπτώσεις της πολλαπλής κρίσης είναι η φτωχοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού, με τον κίνδυνο φτώχειας να διαμορφώνεται σε 19,6% το 2021, σημειώνοντας αύξηση για πρώτη φορά μετά το ιστορικό υψηλό 23,1% το 2013 και ύστερα από τη συστηματική αποκλιμάκωση την περίοδο 2015-2019.

Το 2021 σημειώνεται, επίσης, αύξηση του κινδύνου παιδικής φτώχειας, ο οποίος ανέρχεται σε 23,7%, αυξημένος κατά 2,3 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2020.

¹⁷ Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό: πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή ζει με υλικές στερήσεις (δηλαδή πληθυσμός που στερείται τουλάχιστον 7 από έναν κατάλογο 13 αγαθών

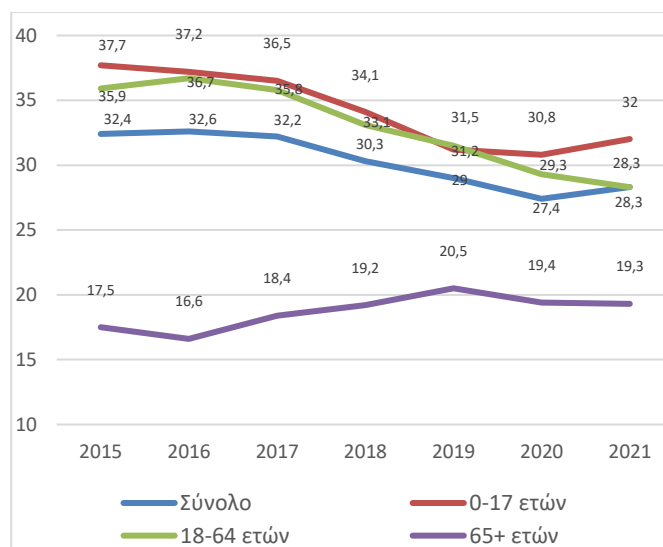
Κίνδυνος φτώχειας (%) μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (κατά ομάδες ηλικιών και φύλο)

Ηλικία	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Σύνολο	23,1	23,1	22,1	21,4	21,2	20,2	18,5	17,9	17,7	19,6
18-64	23,8	24,1	23,5	22,5	22,7	21,7	19,8	18,9	18,5	20,6
65+	17,2	15,1	14,9	13,7	12,4	12,4	11,6	12,9	13,2	13,5
0-17	26,9	28,8	25,5	26,6	26,3	24,5	22,7	21,1	21,4	23,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2021

Το ποσοστό των ανθρώπων σε κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού¹⁷ μειώθηκε από το ιστορικό υψηλό 36% το 2014 σε 30,0% το 2019 και περαιτέρω σε 28,9% το 2020.

Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή σε κοινωνικό αποκλεισμό: 2015-2021

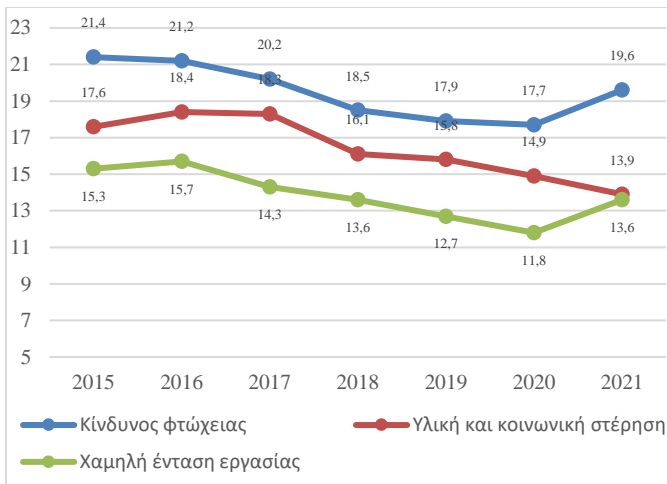

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

Η αύξηση του ποσοστού του κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ως συνιστώσα τριών παραγόντων (κίνδυνος φτώχειας, υλική και κοινωνική στέρηση και χαμηλή ένταση εργασίας) μπορεί να αποδοθεί στην αύξηση του ποσοστού του πληθυσμού σε χαμηλή ένταση εργασίας κατά 1,8 ποσοστιαίες μονάδες (από 11,8% το έτος 2020 σε 13,6% το έτος 2021) και, δευτερευόντως, στην αύξηση του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας κατά 1,9 ποσοστιαίες μονάδες (από 17,7% το έτος 2020 σε 19,6% το έτος 2021).

και υπηρεσιών) ή διαβίει σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας (τα ενήλικα μέλη εργάζονται έως 20% του συνολικού δυναμικού χρόνου εργασίας).

Ποσοστό πληθυσμού (%) σε κίνδυνο φτώχειας, υλικής και κοινωνικής στέρησης και χαμηλή ένταση εργασίας

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

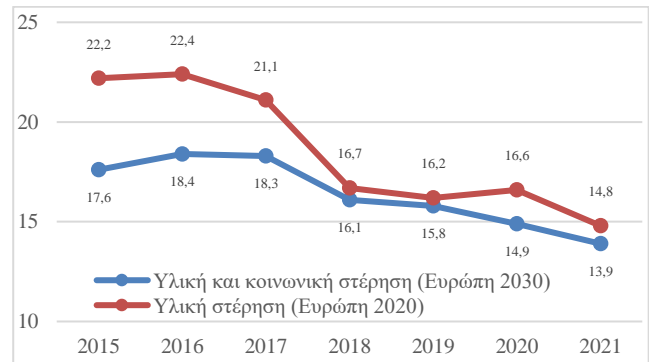
Η ένταση εργασίας αντανακλά πόσο έχουν εργαστεί όλα τα μέλη του νοικοκυριού που βρίσκονται σε ηλικία εργασίας, σε σύγκριση με τις δυνατότητές τους. Γενικά, όσο μεγαλύτερη είναι η ένταση εργασίας σε ένα νοικοκυριό (όσο πιο κοντά βρίσκονται οι άνθρωποι στην πλήρη απασχόληση), τόσο μικρότερη είναι η πιθανότητα να βρεθούν τα μέλη του σε κίνδυνο φτώχειας. Η ένταση εργασίας διακρίνεται σε τρία επίπεδα, πολύ χαμηλό, μεσαίο και πολύ υψηλό. Στην ΕΕ δύο στα τρία νοικοκυριά (64%) πολύ χαμηλής έντασης εργασίας βρέθηκαν σε κίνδυνο φτώχειας το 2020, ενώ στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε σε 59,6%, σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιοποίησε πρόσφατα η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat). Σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, το ποσοστό κινδύνου φτώχειας είναι 64% για άτομα ηλικίας κάτω των 65 ετών που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας σε σύγκριση με 5,3% για άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ υψηλή ένταση εργασίας, ενώ το ποσοστό για άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με μέτρια ένταση εργασίας ήταν 23,6%. Αυτό το ποσοστό είναι 48,7% για τη Δανία και 49,9% για την Ιρλανδία, ενώ τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφηκαν στη Λιθουανία (85,4%), στη Ρουμανία (84,2%) και στη Λετονία (80,6%). Τα στοιχεία του 2020 για την ΕΕ δείχνουν ότι η ένταξη στην αγορά εργασίας συνέβαλε στην αποτροπή της φτωχοποίησης χιλιάδων νοικοκυριών.

Επιπλέον, η Ελλάδα κατατάσσεται στις χειρότερες θέσεις (τρίτη θέση από το τέλος) ως προς τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς περίπου 1 στους 3 Έλληνες (28,3%) αντιμετωπίζει τον κίνδυνο αυτό, έναντι 21,7% για τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ. Σε χειρότερη θέση από την Ελλάδα βρίσκονται μόνο η Ρουμανία (31,7%) και η Βουλγαρία (34,4%), σύμφωνα με τα στοιχεία της πρόσφατης έρευνας της Eurostat (EU-SILC, Σεπτέμβριος 2022) που κατέγραψε τα εισοδήματα των νοικοκυριών για το 2021. Ακόμα δυσμενέστερη είναι η σχετική θέση της Ελλάδας για τα νοικοκυριά με ανήλικα παιδιά που αντιμετωπίζουν πολύ σοβαρό κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (31,7%), με μόνη τη Ρουμανία (35,4%) σε χειρότερη.

Υλική στέρηση

Το ποσοστό του πληθυσμού που υφίσταται σοβαρές υλικές και κοινωνικές στέρησεις, στερείται δηλαδή τουλάχιστον 7 από έναν κατάλογο 13 αγαθών και υπηρεσιών, ανέρχεται σε 13,9%, ενώ το ποσοστό του πληθυσμού που υφίσταται σοβαρές υλικές στέρησεις, δηλαδή στερείται τουλάχιστον 4 από έναν κατάλογο 9 αγαθών και υπηρεσιών¹⁸, ανέρχεται σε 14,8%, με τις μεγαλύτερες να συναντώνται σε παιδιά και νέους.

Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού με υλικές και κοινωνικές στέρησεις 2015-2021

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

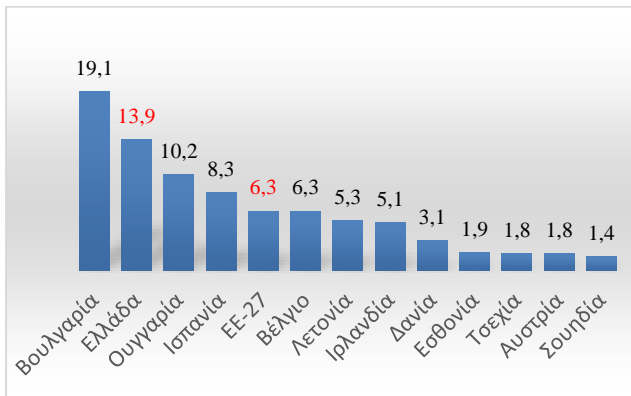
Η Ελλάδα εμφανίζει ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν πρόβλημα υλικής και κοινωνικής στέρησης σε σχέση και με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, καθώς και σημαντική απόκλιση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, όπως φαίνεται και από το Γράφημα 10, γεγονός που

¹⁸ Δυσκολία ανταπόκρισης στην πληρωμή έκτακτων οικονομικών αναγκών, αδυναμία κάλυψης εξόδων για διακοπές μίας εβδομάδας το χρόνο, αδυναμία διατροφής που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας ή ψάρι, αδυναμία πληρωμής για ικανοποιητική θέρμανση

της κατοικίας, έλλειψη βασικών αγαθών, όπως πλυντήριο ρούχων, έγχρωμη τηλεόραση, τηλέφωνο, αυτοκίνητο, αδυναμία αποπληρωμής δανείων ή αγορών με δόσεις, δυσκολίες στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών.

υποδηλώνει τις ισχυρές παρεμβάσεις που απαιτούνται από την πλευρά της Πολιτείας.

Ποσοστιαία (%) κατανομή του πληθυσμού με υλική στέρηση σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες: 2021

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

Η στέρηση βασικών αγαθών και υπηρεσιών αφορά όχι μόνο τον φτωχό πληθυσμό αλλά και σημαντικό μέρος του μη φτωχού πληθυσμού της χώρας.¹⁹

Το ποσοστό του συνολικού πληθυσμού που διαβιεί σε κατοικία με στενότητα χώρου ανέρχεται σε 28,5%, ήτοι σε 25,1% για τον μη φτωχό πληθυσμό και σε 42,7% για τον φτωχό πληθυσμό. Το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο στην περίπτωση των παιδιών και ανέρχεται σε 42,6% για το σύνολο των παιδιών (37,5% για τον μη φτωχό και 59,0% για τον φτωχό πληθυσμό). Το θέμα της στέγασης αποτελεί μεγάλο πρόβλημα, καθώς το συνολικό ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνουν επιβάρυνση από το κόστος στέγασης ανέρχεται σε 28,8%, ενώ το ποσοστό για τα φτωχά και για τα μη φτωχά νοικοκυριά είναι 76,7% και 17,1%, αντίστοιχα.

Ένα στα τρία φτωχά νοικοκυριά δηλώνει ότι δεν τρέφεται επαρκώς και περίπου ένα στα τέσσερα αδυνατεί να έχει ικανοποιητική θέρμανση το χειμώνα, ενώ τα μισά φτωχά νοικοκυριά (49,5%) δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στην έγκαιρη πληρωμή πάγιων λογαριασμών, όπως του ηλεκτρικού ρεύματος, του νερού, του φυσικού αερίου κ.λπ. Η πλειοψηφία των φτωχών νοικοκυριών (80,8%) αναφέρει μεγάλη δυσκολία στην ικανοποίηση των συνήθων

αναγκών τους με το συνολικό μηνιαίο ή εβδομαδιαίο εισόδημά τους.

Υψηλό είναι το ποσοστό του πληθυσμού που αδυνατεί να καλύψει έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες ύψους, περίπου, 410 ευρώ/μήνα²⁰ (81,7% για τα φτωχά νοικοκυριά και 37,6% για τα μη φτωχά), με το 79,8% των φτωχών νοικοκυριών να δηλώνει επιπλέον αδυναμία πληρωμής μίας εβδομάδας διακοπών, με το αντίστοιχο ποσοστό των μη φτωχών νοικοκυριών να ανέρχεται σε 41,0%. Το 36,2% του συνόλου των νοικοκυριών που έχουν λάβει καταναλωτικό δάνειο για αγορά αγαθών και υπηρεσιών δηλώνει ότι δυσκολεύεται πάρα πολύ στην αποπληρωμή αυτού ή των δόσεών του.

Ποσοστιαία (%) κατανομή των νοικοκυριών με δυσκολία αποπληρωμής δανείων ή αγορών με δόσεις με διάκριση σε φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά: 2021

ΒΑΘΜΟΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ	ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ		
	Σύνολο	Φτωχά	Μη φτωχά
ΜΕΓΑΛΟΣ	36,2	58,5	32,8
ΜΕΤΡΙΟΣ	40,4	33,2	41,6
ΜΗΔΕΝΙΚΟΣ	23,4	8,3	25,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

Επίσης, η αδυναμία ανταπόκρισης σε έκτακτες αλλά και πάγιες δαπάνες αφορά όχι μόνο τον φτωχό πληθυσμό αλλά και μέρος του μη φτωχού πληθυσμού της χώρας. Ακόμα, η δυσκολία κάλυψης των δαπανών διαβίωσης δεν αφορά μόνο τα φτωχά νοικοκυριά, αλλά περίπου το ένα τρίτο (1/3) του συνόλου των νοικοκυριών.

¹⁹ Φτωχός πληθυσμός: Ο πληθυσμός που έχει εισόδημα μικρότερο από ή ίσο με το κατώφλι της φτώχειας, και μη φτωχός πληθυσμός: Ο πληθυσμός που έχει εισόδημα μεγαλύτερο από το κατώφλι της φτώχειας.

²⁰ Το ποσό των 410 ευρώ αποτελεί το μηνιαίο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα του ετήσιου κατωφλίου του κινδύνου φτώχειας και είναι ανεξάρτητο από το μέγεθος και τη σύνθεση του νοικοκυριού.

Ποσοστό (%) νοικοκυριών με δυσκολίες ανταπόκρισης στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών με διάκριση σε φτωχά και μη φτωχά νοικοκυριά: 2021

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΛΗΡΩΜΗ ΠΑΓΙΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ	ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ		
	Σύνολο	Φτωχά	Μη φτωχά
ΕΝΟΙΚΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ Η ΔΟΣΗ ΔΑΝΕΙΟΥ ΚΥΡΙΑΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	25,0	50,6	18,3
ΠΑΓΙΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ (ΝΕΡΟΥ, ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ Κ.ΛΠ.)	26,3	49,5	20,7
ΔΟΣΕΙΣ ΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΚΑΡΤΩΝ Η ΔΟΣΕΙΣ ΔΑΝΕΙΟΥ ΓΙΑ ΟΙΚΟΣΥΣΚΕΥΗ, ΔΙΑΚΟΠΕΣ Η ΑΓΟΡΕΣ ΜΕ ΔΟΣΕΙΣ	34,9	46,9	32,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

Άνιση κατανομή εισοδήματος

Λαμβάνοντας υπόψη τα πρόσφατα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC) που ανακοινώνονται από την ΕΛΣΤΑΤ με βάση αναφοράς τα εισοδήματα του 2020,²¹ διαπιστώνεται ότι ήδη, προ ενεργειακής κρίσης και πληθωριστικής έκρηξης, η Ελλάδα βρισκόταν σε δυσμενή θέση σε ό,τι αφορά τις εισοδηματικές ανισότητες, με το 25% του πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα να κατέχει το 45,7% του συνολικού εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος (ποσοστό αυξημένο κατά 0,5 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2020), έναντι μόλις 9,6% που κατέχει το 25% του πληθυσμού με το χαμηλότερο εισόδημα (ποσοστό μειωμένο κατά 0,7 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2020).

Από την ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων που παρουσιάζονται στο Γράφημα 8 προκύπτει σημαντική αποκλιμάκωση της εισοδηματικής ανισότητας την περίοδο 2017-2019, η οποία ωστόσο αντιστρέφεται με βάση τα στοιχεία των επόμενων ετών (βλ. ΕΛΣΤΑΤ, Δελτίο Τύπου «Οικονομική Ανισότητα», 27 Ιουλίου 2022). Πράγματι, ο ευρέως χρησιμοποιούμενος δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini) μετά την ιστορικά χαμηλότερη τιμή του το 2019 (31,0, έναντι 34,2 το 2015 και 33,4 το 2008),

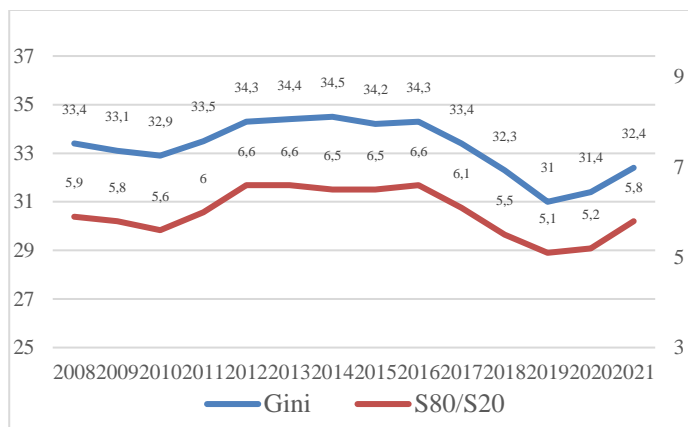
²¹ ΕΛΣΤΑΤ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ, 2022

²² Μία απλή ερμηνεία για την τιμή 32,4 του συντελεστή Gini έχει ως εξής: αν επιλέξουμε 2 τυχαία άτομα του πληθυσμού, αναμένουμε ότι το

σημειώνει αύξηση 1,4 ποσοστιαίων μονάδων το 2021 (32,4),²² ανατρέποντας τη θετική πορεία που είχε διαγράψει μετά το 2016 και έως το 2019.

Ομοίως, το ίδιο ισχύει και για τον δεύτερο πιο διαδεδομένο δείκτη ανισότητας, S80/S20, που ορίζεται ως ο λόγος του εισοδηματικού μεριδίου για το πλουσιότερο 20% του πληθυσμού προς το αντίστοιχο μερίδιο για το φτωχότερο 20%. Ο δείκτης αυτός, αφότου μειώθηκε από 6,5 το 2014 σε 5,1 το 2019, στη συνέχεια ακολούθησε ανοδική πορεία, για να φτάσει στο 5,8 το 2021 (βλ. Γράφημα 8). Αυτό σημαίνει ότι το μερίδιο του εισοδήματος του πλουσιότερου 20% του πληθυσμού είναι 5,8 φορές μεγαλύτερο από το μερίδιο του εισοδήματος του φτωχότερου 20% του πληθυσμού. Κατά συνέπεια, τα υψηλότερα κλιμάκια της κατανομής του διαθέσιμου εισοδήματος των ελληνικών νοικοκυριών ενίσχυσαν τα δύο τελευταία έτη σημαντικά το εισοδηματικό τους μερίδιο έναντι των πιο φτωχών κλιμακίων.

Δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini & S80/S20)

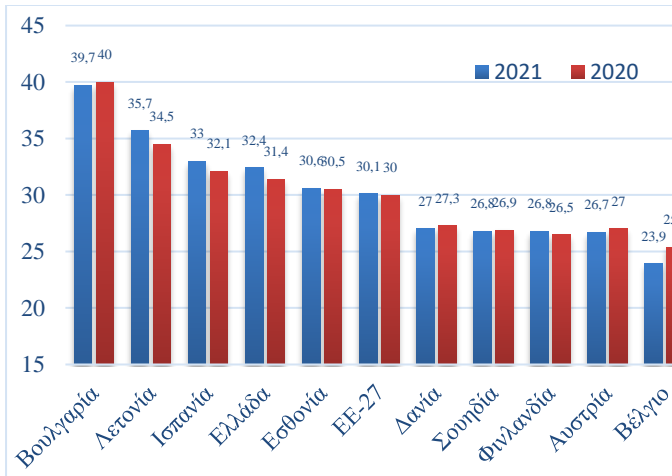
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

Συνοψίζοντας, τα διαθέσιμα δεδομένα πιστοποιούν ότι η τάση αποκλιμάκωσης των δεικτών της ανισότητας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού την περίοδο 2016-2019 φαίνεται να διακόπτεται στην Ελλάδα –και μάλιστα να αντιστρέφεται– τα δυο τελευταία διαθέσιμα έτη (2020 και 2021). Επιπλέον, σύμφωνα με το Γράφημα 9, η Ελλάδα βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση σύμφωνα με τον δείκτη άνισης κατανομής εισοδήματος για το 2021, σε σύγκριση με τις περισσότερες χώρες και τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ.

εισοδήμα τους θα διαφέρει κατά 32,4% του μέσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος.

Δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini) σε ευρωπαϊκές χώρες: 2020-2021

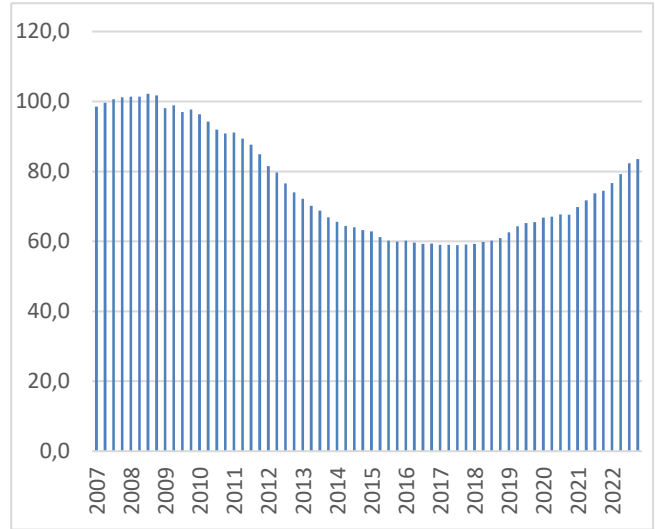
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (EU-SILC), 2022

Στεγαστική ανασφάλεια

Η στέγη έχει υπάρξει για αρκετά χρόνια ένα αγαθό που εξασφαλιζόταν για ένα αρκετά μεγάλο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Το σύστημα εξασφάλισης βασιζόταν σε ένα συνδυασμό οικογενειακής πρόνοιας και ιδιοκτησίας. Το μοντέλο αυτό άλλαξε τις δεκαετίες 1990 – 2000 με την απελευθέρωση της χρηματοοικονομικής αγοράς, καθώς δημιουργήθηκε ένα νέο κανάλι «εύκολου» χρήματος μέσω στεγαστικών δανείων για την απόκτηση στέγης. Η οικονομική κρίση του 2008 – 2009 και τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής που ακολούθησαν είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική μείωση των εισοδημάτων των ελληνικών νοικοκυριών αλλά και την πτώση των τιμών των ακινήτων, οι οποίες είχαν εκτοξευτεί.

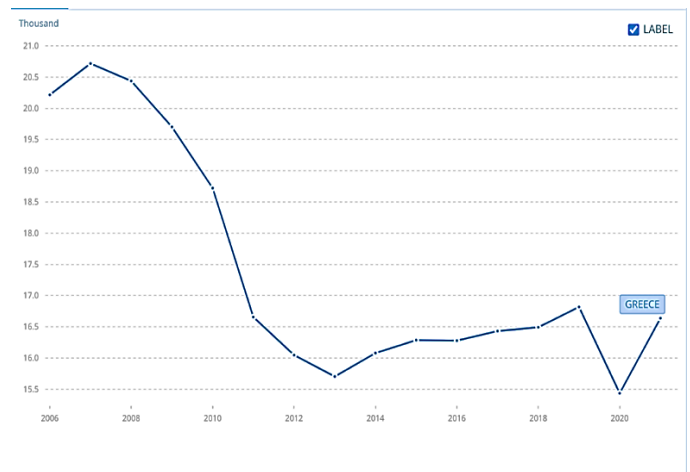
Ως επακόλουθο, μεγάλο μέρος των δανείων κατέληξαν να είναι μη εξυπηρετούμενα, με τις κατοικίες να επαπειλούνται με πλειστηριασμό. Η σταδιακή ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας από τα τέλη του 2017, βασιζόμενη κυρίως στον τουρισμό και το real estate, δημιούργησε νέα δεδομένα στις τιμές των ακινήτων τόσο προς ενοίκιαση όσο και προς αγορά, οι οποίες άρχισαν να σημειώνουν σχετική άνοδο. Την ίδια στιγμή ωστόσο, τα εισοδήματα δεν έχουν ανακάμψει σε αντίστοιχο βαθμό.

Δείκτης τιμών διαμερισμάτων (2007=100)²³

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, 2022

Κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα²⁴ (Ελλάδα)

Πηγή: World Bank, 2022

Ως αποτέλεσμα, η Ελλάδα βρίσκεται σήμερα στη χειρότερη θέση σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς τις στεγαστικές δαπάνες ανά νοικοκυριό, αφιερώνοντας περίπου το 1/3 του διαθέσιμου εισοδήματος σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μ.ό. του 1/5²⁵, ενώ παράλληλα έχει και το μεγαλύτερο ποσοστό νοικοκυριών που δαπανούν περισσότερο από το 40% του διαθέσιμου εισοδήματός τους για

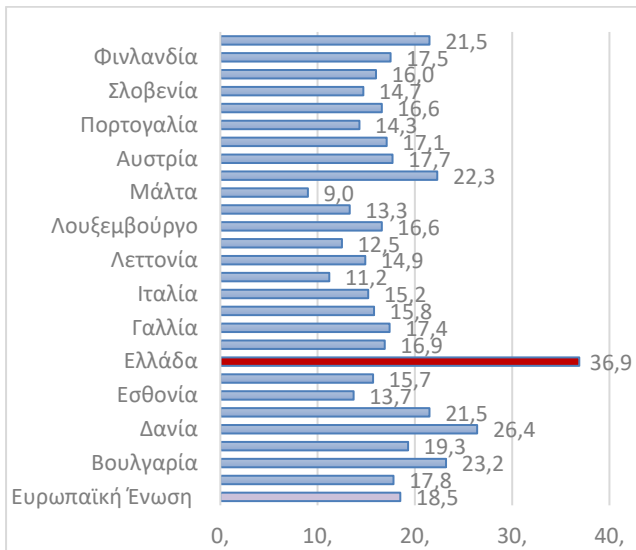
²³ Τράπεζα της Ελλάδος, Δείκτες τιμών οικιστικών και επαγγελματικών ακινήτων

²⁴ World Bank GNI per capita (current LCU)

²⁵ EUROSTAT Housing costs in disposable income 2021

στέγαση²⁶ – ένα όριο που θεωρείται ότι συνιστά «υπερφόρτωση του κόστους στέγασης των νοικοκυριών». Παράλληλα, η Ελλάδα βρίσκεται και στην αντίστοιχη 1η θέση στον δείκτη καθυστερήσεων πληρωμών που έχουν σχέση με τη στέγαση (ενοίκια, κοινωφελείς υπηρεσίες, στεγαστικά δάνεια κ.λπ.).

Μερίδιο κόστους στέγασης στο διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριών

Πηγή: Eurostat, 2022

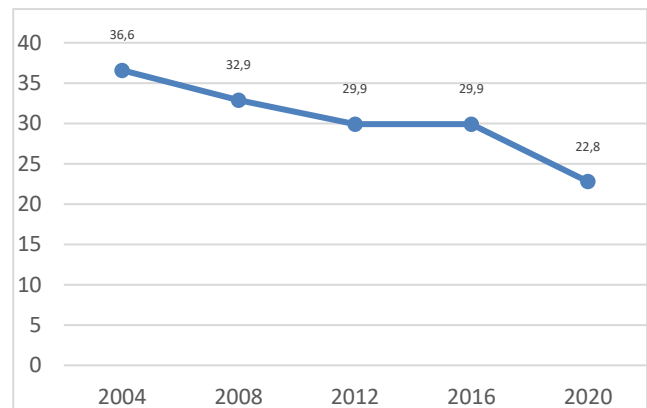
Φυσικά η στεγαστική επισφάλεια δεν βιώνεται το ίδιο από όλες τις κοινωνικές ομάδες, με το εισόδημα αλλά και την ηλικία να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο, καθώς άτομα νεότερης ηλικίας βρίσκονται σε δεινή θέση.

Σε ό,τι αφορά την υπερφόρτωση στεγαστικής επιβάρυνσης, η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση στον ΟΟΣΑ²⁷ στα νοικοκυριά που βρίσκονται στο κατώτερο πεμπτημόριο του εισοδήματος (φτωχότερα τμήματα του πληθυσμού) με το ποσοστό τους να ξεπερνάει το 95%.

Παράλληλα και σε ό,τι αφορά τις διαγενεακές ανισότητες στην εξασφάλιση στέγης, τα στοιχεία για την Ελλάδα δείχνουν ότι, ενώ η ιδιοκατοίκηση παραμένει σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τα αντίστοιχα του ευρωπαϊκού μέσου όρου (73,3% για την Ελλάδα σε σχέση με 69,9% μ.ό. για την

ΕΕ το 2021²⁸), για τις νεότερες ηλικίες διαπιστώνουμε ότι η ιδιοκτησία τείνει να γίνει «άπιαστο όνειρο», ιδίως αν η απόκτησή της πρέπει να γίνει με ίδια εισοδήματα. Πράγματι, τα ποσοστά ιδιοκτησίας για νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικίας 25-34 ετών από 36,6% το 2004 έχουν βρεθεί στο 22,8% το 2020, ενώ το ποσοστό των νέων ηλικίας 18-34 ετών που διαμένουν με τους γονείς τους αυξάνεται σταθερά από το 2010, όταν και βρισκόταν στο 59,6%, σε 72,9% το 2021, καταλαμβάνοντας τη 2η σχετική θέση του δείκτη σε επίπεδο ΕΕ. Τέλος, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Ινστιτούτου ΕΝΑ²⁹ για τους όρους και την ποιότητα ζωής στην Ελλάδα σήμερα, η πλειοψηφία της ηλικιακής ομάδας 17-34 ετών (44%) δηλώνει ότι διαμένει σε ενοικιαζόμενη κατοικία, εν αντιθέσει με την ηλικιακή ομάδα 55+ ετών, η οποία δηλώνει ότι διαμένει σε ιδιόκτητη κατοικία (82%).

Ποσοστό ιδιόκτητης κατοικίας (με ή χωρίς υποχρεώσεις) στα νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικιακής ομάδας 25-34 ετών

Πηγή: Eurostat, 2022

Εξίσου σημαντική είναι και η διάσταση της ποιότητας της κατοικίας. Σημαντικό παράγοντα αυτής της διάστασης αποτελεί και ο διαθέσιμος χώρος που υπάρχει στη στέγη ανά άτομο, δηλαδή ο συνωστισμός. Σε επίπεδο ΕΕ η Ελλάδα βρίσκεται πάνω από τον μέσο όρο των νοικοκυριών τα οποία διαμένουν σε συνθήκες συνωστισμού³⁰, όμως και σε αυτό το μέγεθος παρατηρούνται σημαντικές ανισότητες βάσει ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα, για τους νέους

²⁶ [EUROSTAT Housing cost overburden](#)

²⁷ [OECD Affordable Housing Database](#)

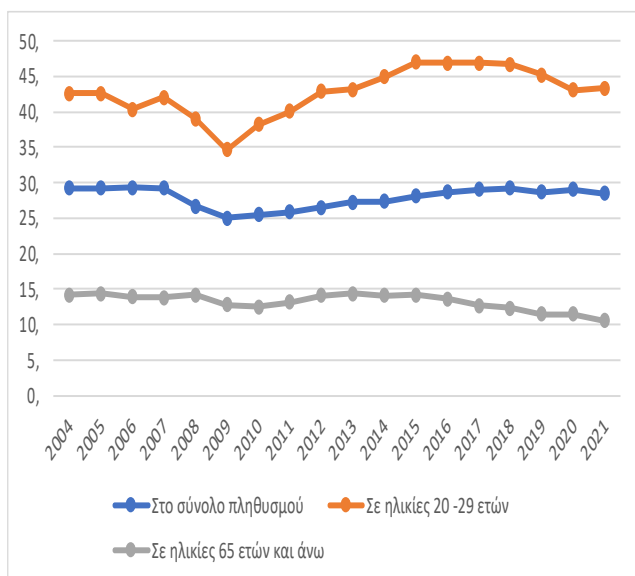
²⁸ [EUROSTAT: Ποσοστό πληθυσμού που διαμένει σε ιδιόκτητο σπίτι](#)

²⁹ [ΕΝΑ, Κοινωνική έρευνα για τους όρους και την ποιότητα ζωής στην Ελλάδα σήμερα](#)

³⁰ [EUROSTAT, Quality of housing](#)

ηλικίας 20-29 ετών το ποσοστό από το 2008 και έπειτα είναι σταθερά πάνω από το 35%, ενώ για τις ηλικίες 65 ετών και πάνω το ποσοστό από το 2008 έχει σημειώσει μείωση από 14,2% σε 10,6% για το 2021³¹. Όπως φαίνεται, και σε αυτό το μέγεθος καταλυτικά επέδρασε η οικονομική κρίση του 2008 και η διαχείρισή της.

Ποσοστό πληθυσμού που ζει σε συνθήκες συνωστισμού στην Ελλάδα στο σύνολο του πληθυσμού, σε ηλικίες 20-29 ετών και σε ηλικίες 65 ετών και άνω

Πηγή: Eurostat, 2022

Η εξασφάλιση προσιτής οικονομικά στέγης καθίσταται ολοένα και πιο δύσκολη υπόθεση, σε βαθμό που αρκετοί κάνουν πλέον λόγο για στεγαστική κρίση. Όμως το φαινόμενο δεν έχει τις ίδιες διαστάσεις για όλες τις πληθυσμιακές ομάδες, και αυτό αποτελεί μια βραδυφλεγή βόμβα στα θεμέλια της κοινωνικής συνοχής. Πιο συγκεκριμένα, σημαντικές ανισότητες στην εξασφάλιση του βασικού αγαθού της στέγασης παρατηρούνται σε βάρος τόσο των κατώτερων οικονομικά στρωμάτων όσο και των νεότερων γενεών. Ειδικά για τις τελευταίες, η απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας, θεμέλιος λίθος άλλοτε του «ελληνικού ονείρου», τείνει να γίνει άπιαστο όνειρο. Διαπιστώνεται ότι από την απουσία στεγαστικής πολιτικής δεν επηρεάζεται μόνο το κόστος και οι συνθήκες στέγασης αλλά και μια σειρά από

παράγοντες που σχετίζονται με την ποιότητα της διαβίωσης, την όξυνση των ανισοτήτων, την απειλή της κοινωνικής συνοχής και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Είναι λοιπόν επιβεβλημένη μια δέσμη μέτρων πολιτικής για την αντιμετώπιση της στεγαστικής επισφάλειας και την εξασφάλιση προσιτής και αξιοπρεπούς κατοικίας.

³¹ [EUROSTAT, ποσοστό συνωστισμού σε κατοικία ανά ηλικιακή ομάδα σε Ελλάδα](#)

ΕΡΓΑΣΙΑ

Το 2022 χαρακτηρίζεται από τις επιπτώσεις της κρίσης ακρίβειας στον κόσμο της εργασίας. Η άνοδος του πληθωρισμού σε πρωτόγνωρα επίπεδα άσκησε σημαντική πίεση στα εισοδήματα και κατέστησε επιτακτική την αύξηση των μισθών. Την ίδια στιγμή, στην αγορά εργασίας συνεχίζεται η αποκλιμάκωση των ποσοστών ανεργίας, σε σύμπλευση με τη διεθνή τάση αύξησης της απασχόλησης.

Ανεργία

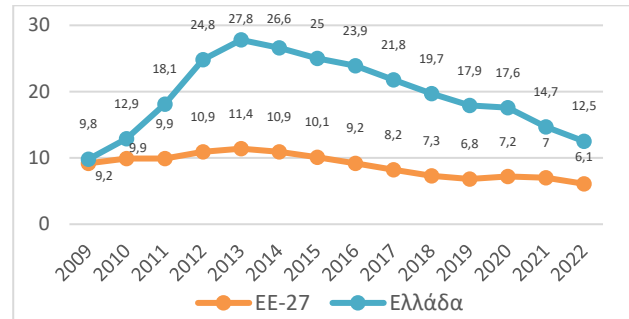
Την κορύφωση του 2013, όταν το ποσοστό ανεργίας στη χώρα μας άγγιξε το ιστορικά υψηλό 27,8% (από 9,5% το 2009), διαδέχτηκε η βελτίωση των βασικών μεγεθών, που ξεκίνησε από το 2016 καταλήγοντας στο 16,8% το τέταρτο τρίμηνο του 2019. Η τάση αυτή κατέστησε ορατή την πιθανότητα επαναφοράς στα προ κρίσης επίπεδα, κάτι που επιβεβαιώνει η συνεχιζόμενη υποχώρηση της ανεργίας, η οποία μειώθηκε στο 11,4% τον Φεβρουάριο του 2023. Εξέλιξη που πρέπει να ιδωθεί και υπό το πρίσμα της διεθνούς συγκυρίας, καθώς διανύουμε την πιο ευνοϊκή για την απασχόληση φάση από το 2008, με το ποσοστό ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση να ανέρχεται στο 6,1%.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της ανεργίας συνεχίζουν να είναι ιδιαίτερα αρνητικά, καθώς η πλειονότητα των ανέργων αναζητά μακροχρόνια εργασία. Οι μακροχρόνια άνεργοι αποτελούν το 63,7% του συνόλου (ή 335.700 σε απόλυτους αριθμούς). Η κατηγορία αυτή παρουσιάζει μεγαλύτερες δυσκολίες επανένταξης στην αγορά εργασίας και αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και άρα χρειάζεται πρόσθετη στήριξη. Την ίδια στιγμή όμως το ποσοστό των ανέργων που λαμβάνει κάποιου είδους επίδομα από την ΔΥΠΑ (πρώην ΟΑΕΔ) εμφανίζεται μειωμένο κατά 2,7% από το τέταρτο τρίμηνο του 2021 στο αντίστοιχο του 2022 (από 16,03% σε 13,30%). Η μείωση αυτή αντανακλά τους επιπλέον περιορισμούς που θεσμοθετήθηκαν με το νόμο 4921/2022, κάνοντας πιο δύσκολη την πρόσβαση των ανέργων σε επιδόματα και θέτοντας αυστηρότερες προϋποθέσεις.

Η ανεργία των νέων άγγιξε το 28,1% τον Ιανουάριο του 2023, φέρνοντας την Ελλάδα στη δεύτερη θέση στην Ευρώπη σε αυτόν το δείκτη – με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο να ανέρχεται στο 14,4%. Παρά το γεγονός ότι η αγορά εργασίας συνολικά φαίνεται να έχει αφήσει πίσω της την πανδημική κρίση, οι επιπτώσεις της πανδημίας δεν κατανέμονται ισομερώς. Σε περιόδους κρίσης οι νέοι είναι περισσότερο ευάλωτοι, χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να βρουν μια θέση εργασίας και, όταν το κάνουν, οι όροι είναι δυσμενέστεροι, επηρεάζοντας όχι μόνο το άμεσο μέλλον

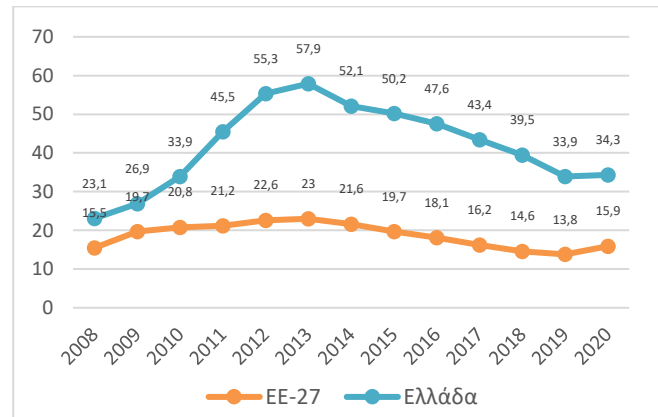
τους αλλά και τη μακροπρόθεσμη επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα και στην ΕΕ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2023

Ποσοστό ανεργίας των νέων (15-24 ετών) στην Ελλάδα και στην ΕΕ

Πηγή: Eurostat, 2023

Μισθός – αποδοχές

Στην Ελλάδα από την 1η Απριλίου 2023 τέθηκε σε ισχύ η αύξηση του κατώτατου μισθού κατά 9,4%, από τα 713 στα 780 ευρώ. Την τριετία 2020-2023 είχε προηγηθεί η διπλή αύξηση κατά 2% τον Ιανουάριο του 2022 (από τα 650 στα 663 ευρώ) και κατά 7,5% τον Μάιο του 2022, ενώ το 2020 και το 2021 ο κατώτατος μισθός παρέμεινε παγωμένος. Όπως είναι γνωστό, ο κατώτατος μισθός διαμορφώθηκε σε αυτά τα επίπεδα μέσα από δύο σημαντικές μεταβολές: τη μείωσή του το 2012 κατά 22% (από τα 751 στα 586 ευρώ) και τη θέσπιση του υποκατώτατου μισθού για τους νέους εργαζομένους κάτω των 25 ετών, κάτι που οδήγησε σε μια συνολική μείωση του 32% για αυτή την ηλικιακή κατηγορία (από τα 751 στα 510 ευρώ, και στη συνέχεια την αύξησή του το 2019 κατά 10,9% (από τα 586 στα 650 ευρώ) και την κατάργηση του υποκατώτατου, που οδήγησε σε

αύξηση των αποδοχών των νέων κάτω των 25 ετών κατά 24%.

Αποτιμώντας τη σχέση του κατώτατου μισθού στην Ελλάδα με τα ευρωπαϊκά δεδομένα, παρατηρείται μια ξεκάθαρη πορεία απόκλισης από την αρχή της οικονομικής κρίσης μέχρι σήμερα. Το 2009 ο κατώτατος μισθός ανερχόταν στο 122,14% του ευρωπαϊκού μέσου όρου, για να διαμορφωθεί, μετά και την πρόσφατη αύξηση, στο 84,33%, επιβεβαιώνοντας τη χρόνια υστέρηση του αποδοχών των μισθωτών. Η ανάγκη προσαρμογής των μισθών στις απαιτήσεις ενός διαφορετικού οικονομικού περιβάλλοντος ισχυρών πληθωριστικών τάσεων είχε ως αποτέλεσμα ο μέσος όρος αυξήσεων του κατώτατου μισθού στην ΕΕ για το 2022 να κυμανθεί στο 12%, σε μια προσπάθεια να στηριχθεί το πραγματικό εισόδημα των εργαζόμενων. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, τα κατώτατα όρια αποδοχών δεν έμειναν στάσιμα στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης τα έτη 2020 και 2021 και, παρά τις ιδιαιτερότητες της πανδημίας, αυξήθηκαν μεσοσταθμικά κατά 3% και 3,92% αντίστοιχα. Με αυτά τα δεδομένα οι πρόσφατες αυξήσεις του κατώτατου μισθού υπολείπονται σημαντικά των αντίστοιχων ευρωπαϊκών μέσων όρων, επιβεβαιώνοντας την τροχιά απόκλισης της ελληνικής αγοράς εργασίας.

Η διαρκής άνοδος των τιμών αναδεικνύει τη σημασία της αγοραστικής δύναμης των μισθών, της μετάφρασης δηλαδή του ονομαστικού του ύψους σε πραγματική δυνατότητα κατανάλωσης. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat (Ιανουάριος 2023), η Ελλάδα βρίσκεται στην 19η θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με βάση την αγοραστική δύναμη του κατώτατου μισθού (με 947 μονάδες). Σε χώρες με χαμηλότερο ονομαστικό κατώτατο μισθό από την Ελλάδα, όπως η Ρουμανία, η Κροατία, η Πολωνία και η Λιθουανία, η αγοραστική δύναμη είναι σημαντικά υψηλότερη, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Πολωνία, όπου με χαμηλότερες αποδοχές κατά 18,17% ο κατώτατος μισθός έχει 34,47% μεγαλύτερη αγοραστική δύναμη με 1.274 μονάδες.

Σε συνθήκες παρατεταμένης ανόδου τιμών το πραγματικό εισόδημα των εργαζομένων μειώνεται με ταχύτερο ρυθμό από ό,τι καταγράφει ο δείκτης του πληθωρισμού. Έτσι, το γεγονός ότι το 2022 ο μέσος πληθωρισμός διαμορφώθηκε στο 9,6% είχε πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις για τους μισθωτούς, με τους χαμηλότερα αμειβόμενους να είναι πιο ευάλωτοι. Μόνο για το διάστημα Απριλίου – Σεπτεμβρίου 2022 η απώλεια της αγοραστικής δύναμης του κατώτατου

μισθού στην Ελλάδα υπολογίζεται στο 19%. Χωρίς να διαφαίνεται σημαντική υποχώρηση του πληθωρισμού για το 2023 και με δεδομένες τόσο τις σωρευτικές επιπτώσεις του φαινομένου όσο και το γεγονός ότι ήδη για 17 συνεχόμενους μήνες (Οκτώβριος 21 – Φεβρουάριος 2022) ο πληθωρισμός κυμαίνεται σε επίπεδα άνω του 3%, οι απώλειες της αγοραστικής δύναμης του κατώτατου μισθού παγιώνονται και διευρύνονται, υπερκαλύπτοντας τις ενδιάμεσες αυξήσεις.

Εξετάζοντας την εξέλιξη των μισθών στη γενικότερη διάστασή τους, σύμφωνα με τους δείκτες της Eurostat, το μέσο ωριαίο κόστος εργασίας αυξήθηκε κατά 3,5% από το 2021 στο 2022 (από 14 ευρώ ανά ώρα σε 14,5) δείχνοντας την ανεπάρκεια των υφιστάμενων μηχανισμών αύξησης των μισθών. Πέρα από τον με υπουργική απόφαση καθορισμό του κατώτατου μισθού, ο θεσμός των συλλογικών συμβάσεων αγγίζει πολύ περιορισμένο ποσοστό του εργατικού δυναμικού, περίπου το 20%. Η χωρική διασπορά, το μέγεθος των επιχειρήσεων, οι καθυστερήσεις στην κήρυξη των συλλογικών συμβάσεων ως υποχρεωτικών και οι εκτεταμένες παραβιάσεις της εργατικής νομοθεσίας κάνουν ακόμα πιο δύσκολη την εφαρμογή των όρων τους στην πράξη.

Ώρες εργασίας

Διαχρονικά, η Ελλάδα βρίσκεται στην κορυφή της ΕΕ όσον αφορά τις ώρες εργασίας, με τα πιο πρόσφατα δεδομένα να αναφέρουν πως οι Έλληνες δουλεύουν σχεδόν 4 ώρες περισσότερο από τον πανευρωπαϊκό μέσο όρο, με 40,1 ώρες έναντι 36,4. Σχεδόν το 70% δηλώνει ότι εργάζεται από 40 και πάνω ώρες την εβδομάδα, 40-47 ώρες δηλώνει πως εργάστηκε το 49,5% ενώ περισσότερες από 48 ώρες το 19,2%. Τα στοιχεία αυτά αντανάκλουν τη χαμηλή ποιότητα των εργασιακών σχέσεων, καταδεικνύουν ωστόσο και τις επιπτώσεις στα εισοδήματα των εργαζόμενων, αφού με το νόμο 4808/2021 δίνεται η δυνατότητα αντιστάθμισης της αποζημίωσης με προσαυξημένες αποδοχές της υπερωριακής απασχόλησης με ημέρες άδειας ή ρέπο, κάτι που μπορεί πολύ εύκολα, σε ένα περιβάλλον όπου η εργατική νομοθεσία συχνά παραβιάζεται στην πράξη, να οδηγήσει σε απώλειες για τους εργαζομένους.

Εγγραφές στον ΟΑΕΔ

Οι εγγεγραμμένοι στα μητρώα της ΔΥΠΑ³² για το μήνα Δεκέμβριο του 2022 έφτασαν τους 1.079.202. Σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (Νοέμβριος 2022) υπήρξε

³² ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ: Εγγεγραμμένοι στο μητρώο της Δ.ΥΠ.Α. Δεκέμβριος 2022

ποσοστιαία μεταβολή κατά +2,17%, ενώ παρατηρείται μείωση σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2021 κατά -2,25%. Από το σύνολο των ανέργων οι 254.093 είναι επιδοτούμενοι, με την κατηγορία «εποχικοί τουριστικών επαγγελματιών» να αποτελούν το 46,8% αυτών. Από τους εγγεγραμμένους στα μητρώα του ΟΑΕΔ οι εγγεγραμμένοι για χρονικό διάστημα ίσο ή και περισσότερο των 12 μηνών (μακροχρόνια άνεργοι) αποτελούν το 49,59%. Οι γυναίκες αποτελούν το 63,6% του συνόλου των εγγεγραμμένων ανέργων, εκ των οποίων η πλειοψηφία είναι μακροχρόνια άνεργες. Οι άνδρες αποτελούν το 36,4% του συνόλου, εκ των οποίων οι άνεργοι με λιγότερους από 12 μήνες είναι η πλειοψηφία.

Στο σύνολο των επιδοτούμενων ανέργων σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (Νοέμβριος 2022) παρατηρείται αύξηση με ποσοστιαία μεταβολή 72,7%, ενώ αύξηση σημειώνεται και σε σχέση με τον Δεκέμβριο 2021 κατά 16%. Σε περιφερειακό επίπεδο, η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση εγγεγραμμένων ανέργων σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (Νοέμβριος 2022) εμφανίζεται στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (8,10%), ενώ σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους (Δεκέμβριος 2021) η μεγαλύτερη αύξηση εμφανίζεται και πάλι στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (1,29%). Στην Περιφέρεια Αττικής αναλογεί το 30,88% από το σύνολο της χώρας και στην Περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας, αντίστοιχα, το 18,55%. Στο σύνολο εγγεγραμμένων ανά εκπαιδευτικό επίπεδο οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούν τη μεγαλύτερη ομάδα με ποσοστό 47,64% και ακολουθούν οι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης με 27,1%, οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με 15,72% και, τέλος, η κατηγορία χωρίς εκπαίδευση με ποσοστό 9,55%. Τέλος, από το σύνολο των εγγεγραμμένων ανά υπηκοότητα, 927.735 άτομα (ποσοστό 85,55%) είναι Έλληνες υπήκοοι, 27.882 (ποσοστό 2,57%) είναι υπήκοοι χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 128.823 (ποσοστό 11,88%) είναι υπήκοοι τρίτων χωρών.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ

Οι παρεμβάσεις της τελευταίας τετραετίας στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό την αναδιανομή εισοδήματος προς όφελος των λίγων. Η αναδιανομή αυτή λαμβάνει χώρα τόσο μεταξύ των συνταξιούχων όσο και στο επίπεδο των παραγωγικών κοινωνικών ομάδων, δηλαδή των ελεύθερων επαγγελματιών και των εργαζομένων. Πρόκειται εν γένει για μία πολιτική ενίσχυσης της κεφαλαιοποιητικής διάστασης του ασφαλιστικού συστήματος, αλλά και όξυνσης των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Ταυτόχρονα, δεν έχουν αντιμετωπιστεί επαρκώς διαχρονικές παθογένειες που στερούν από το σύστημα κρίσιμους πόρους, όπως η εισφοροδιαφυγή, η αδήλωτη εργασία, οι ληξιπρόθεσμες οφειλές και οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης.

Μία από τις κρίσιμες πολιτικές αποφάσεις των τελευταίων ετών υπήρξε η κατάργηση της 13ης σύνταξης με το νόμο 4611/2019. Η συγκεκριμένη σύνταξη καθοριζόταν από το ποσό της ακαθάριστης μηνιαίας σύνταξης με αντίστροφα προοδευτικό συντελεστή, δηλαδή όσο αυξανόταν το ποσό, τόσο μειωνόταν το ποσοστό υπολογισμού.³³ Το κριτήριο βάσει του οποίου επιλέχθηκε αυτός ο τρόπος υπολογισμού ήταν να ενισχυθούν οι συνταξιούχοι που λαμβάνουν χαμηλές και πολύ χαμηλές συντάξεις ώστε να διαφυλαχθεί η κοινωνική συνοχή. Πρόσφατα, με το νόμο 5036/2023, προβλέφθηκε η χορήγηση εφάπαξ οικονομικής ενίσχυσης των συνταξιούχων για την αντιμετώπιση των συνεπειών του πληθωρισμού. Σχετικά με αυτό το μέτρο πρέπει να επισημανθεί ότι α) το καταβαλλόμενο ποσό υπολείπεται κατά πολύ των μειώσεων που έχει υποστεί το εισόδημα των συνταξιούχων λόγω του υψηλού πληθωρισμού και β) είναι μια εφάπαξ, δηλαδή προσωρινή, ενίσχυση που δεν εντάσσεται σε ένα μακροπρόθεσμο ολιστικό σχέδιο αύξησης των συντάξεων και ενίσχυσης της κοινωνικής προστασίας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Δελτίου της ΗΔΙΚΑ³⁴, η μέση δαπάνη κύριας σύνταξης, η οποία περιλαμβάνει τις κρατήσεις φόρου, τις κρατήσεις υπέρ υγείας και τον ΑΚΑΓΕ, ανέρχεται σε 786,74 ευρώ, ενώ η αντίστοιχη για την επικουρική σύνταξη, που αφορά πολύ λιγότερους συνταξιούχους, ανέρχεται σε 194,15 ευρώ και το μέρισμα, που αφορά μόλις 426.341 δικαιούχους, ανέρχεται σε 105,13

ευρώ. Τέλος, επισημαίνεται ότι η πλειοψηφία των κύριων συντάξεων κινείται στο εύρος των 500-1000 ευρώ.

Από τα παραπάνω προκύπτει η ανάγκη μόνιμης και ουσιαστικής ενίσχυσης του εισοδήματος των συνταξιούχων σε μία περίοδο υψηλού πληθωρισμού.

Ο νόμος 4670/2020 επανέφερε τις ασφαλιστικές κατηγορίες για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους αυτοαπασχολούμενους που είχε καταργήσει ο νόμος 4387/2016. Συγκεκριμένα, αυτό το σύστημα παρέχει στον ασφαλισμένο τη δυνατότητα να επιλέξει σε ποια από τις έξι ασφαλιστικές κατηγορίες θα κατατάσσεται, πράγμα που πρακτικά σημαίνει ότι οι εισφορές και η σύνταξη θα καθορίζονται ανεξάρτητα από το εισόδημα. Στο προηγούμενο ασφαλιστικό καθεστώς οι εισφορές κύριων συντάξεων και υγειονομικής περίθαλψης υπολογίζονταν ως ποσοστό 13,3% και 6,95% αντίστοιχα επί του εισοδήματος. Επιπλέον, ως μηνιαία ελάχιστη βάση υπολογισμού αυτών των εισφορών οριζόνταν ο κατώτατος μισθός. Πλέον, το ποσό της ελάχιστης εισφοράς, την οποία έχει επιλέξει ποσοστό άνω του 80% των ασφαλισμένων, ανέρχεται για την κατώτερη κλίμακα σε 240,25 ευρώ (αυξημένο κατά 20,25 ευρώ λόγω της αύξησης του πληθωρισμού) έναντι 185 ευρώ που ήταν με βάση τον προηγούμενο τρόπο υπολογισμού. Αυτός ο ασφαλιστικός κανόνας, εκτός του ότι στερεί έσοδα από τον ΕΦΚΑ, έχει αντίστροφα αναδιανεμητικά αποτελέσματα, καθώς όσο αυξάνεται το εισόδημα, τόσο μειώνονται οι εισφορές ως ποσοστό του εισοδήματος. Με απλά λόγια, ένας ελεύθερος επαγγελματίας με ετήσιο εισόδημα 100.000 ευρώ καταβάλλει τις ίδιες εισφορές με έναν που έχει εισόδημα κάτω από 10.000 ευρώ, εφόσον έχουν επιλέξει την ίδια ασφαλιστική κατηγορία.

Το επόμενο βήμα ήταν η ίδρυση, με το νόμο 4826/2021, του νέου Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης, που θα λειτουργεί βάσει του κεφαλαιοποιητικού συστήματος. Οι εισφορές των νεοεισερχομένων, εργαζομένων και αυτοαπασχολούμενων, και –προαιρετικά– όσων έχουν γεννηθεί μετά την 1.1.1987 θα μεταφέρονται σε ατομικούς λογαριασμούς και θα τοποθετούνται σε επενδυτικά προϊόντα διαφοροποιημένου κινδύνου. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα ο αναδιανεμητικός πυλώνας να στερηθεί κρίσιμους πόρους. Ως εκ τούτου, τίθενται σε κίνδυνο οι επικουρικές συντάξεις των σημερινών εργαζομένων, λόγω της έλλειψης πηγών χρηματοδότησης. Όπως γίνεται αντιληπτό, υπάρχει πολύ υψηλό κόστος μετάβασης από το αναδιανεμητικό στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα. Σύμφωνα με το

³³Για ποσό έως 500 ευρώ ποσοστό 100% της σύνταξής
Για ποσό από 501 – 600 ευρώ ποσοστό 70% της σύνταξής
Για ποσό από 601 – 1.000 ευρώ ποσοστό 50% της σύνταξής.

Για ποσό από 1.000 ευρώ ποσοστό 30% της σύνταξής.

³⁴ Μηνιαία Απεικόνιση Συνταξιοδοτικών Παροχών, 2/2023 σ.7-8

άρθρο 59 του νόμου, το κράτος θα αναπληρώσει αυτούς τους πόρους μέσω του προϋπολογισμού. Σε κάθε περίπτωση, η μετάβαση από το αναδιανεμητικό στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα αφενός χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλό κόστος, που ανέρχεται, ανάλογα με τα εκτιμώμενα σενάρια, σε 48 έως 78 δισ. ευρώ³⁵ σε βάθος 50 ετών, και αφετέρου θα προκαλέσει αβεβαιότητα και ανασφάλεια στους σημερινούς εργαζομένους για το ύψος της μελλοντικής επικουρικής τους σύνταξης.

Ένα από τα βασικά επιχειρήματα των υποστηρικτών του κεφαλαιοποιητικού συστήματος είναι ότι θα αντιμετωπιστεί ο δημογραφικός κίνδυνος, που απειλεί τα αναδιανεμητικά συστήματα. Όμως η γήρανση του πληθυσμού λόγω της αύξησης του προσδόκιμου ζωής αποτελεί εξωγενή μεταβλητή προς το ασφαλιστικό σύστημα, ανεξάρτητα εάν αυτό είναι αναδιανεμητικό ή κεφαλαιοποιητικό. Εφόσον θεωρείται δεδομένο ότι, χάρη στην πρόοδο της ιατρικής και της φαρμακευτικής επιστήμης, κάθε γενιά θα ζει περισσότερο χρόνια από τη προηγούμενη, αυτό σημαίνει *ceteris paribus* ότι θα λαμβάνει και μειωμένη σύνταξη. Εκτός από την αύξηση των ορίων ηλικίας, τα δύο συστήματα αντιμετωπίζουν με διαφορετικά εργαλεία αυτή τη συνθήκη. Στο αναδιανεμητικό σύστημα ο δημογραφικός κίνδυνος δύναται να αντισταθμιστεί από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, την αύξηση της απασχόλησης (βελτίωση της αναλογίας εργαζομένων – συνταξιούχων), το ρυθμό ανάπτυξης, καθώς και τις αυξήσεις στους μισθούς. Αντίθετα, στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα αντισταθμίζεται με μεγάλη αβεβαιότητα και κίνδυνο μέσω των επενδύσεων στις κεφαλαιαγορές. Η επένδυση των αποθεματικών σε χρηματοοικονομικά προϊόντα των εγχώριων και διεθνών κεφαλαιαγορών ενδέχεται ωστόσο να οδηγήσει σε μεγάλες απώλειες, οι οποίες μάλιστα θα καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό, δηλαδή από τα φορολογικά έσοδα. Επίσης, η χρεοκοπία και η κατάρρευση μιας επενδυτικής εταιρείας, φαινόμενο όχι και τόσο σπάνιο σε μια περίοδο περιορισμού ή ακόμα και κατάργησης των κρατικών ρυθμίσεων και ελέγχων, συνεπάγεται την απώλεια των αποταμιεύσεων, δηλαδή των συσσωρευμένων εισφορών των ασφαλισμένων που την έχουν επιλέξει.

Τέλος, σημαντική εξέλιξη ήταν η πρόσφατη αύξηση των συντάξεων κατά 7,75% η οποία βασίζεται στο νόμο 4387/2016 και υπολογίζεται με βάση συντελεστή που

διαμορφώνεται κατά 50% από τη μεταβολή του ΑΕΠ και κατά 50% από τη μεταβολή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή.

Η λειτουργία του ασφαλιστικού συστήματος είναι ένα σύνθετο ζήτημα με κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές προεκτάσεις, καθώς αλληλεπιδρά με το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, τις εργασιακές σχέσεις, την παραγωγικότητα της εργασίας, το φορολογικό σύστημα, την αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών της δημόσιας διοίκησης, την κοινωνική πολιτική, τις δημογραφικές εξελίξεις, την ανεργία και τον πληθωρισμό. Η πολυπλοκότητα του ζητήματος υποδεικνύει ότι η στρατηγική επίλυσή του πρέπει να ενταχθεί στο πλαίσιο ενός μακροπρόθεσμου σχεδίου οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής προστασίας. Υπό αυτό το πρίσμα, η υπεράσπιση του δημόσιου και αναδιανεμητικού χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης ως κοινωνικά αναγκαίου αγαθού αποτελεί την πυξίδα για τον προσανατολισμό και τη χάραξη μιας τέτοιας στρατηγικής.

³⁵ [Αναλογιστική Μελέτη Μετάβασης της ασφάλισης για Επικουρική Σύνταξη από σύστημα καθορισμένων εισφορών Νοητής Κεφαλαιοποίησης NDC σε Κεφαλαιοποιητικό Σύστημα](#)

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Διαφθορά

Στις 31.01.2023 η Διεθνής Διαφάνεια έδωσε στη δημοσιότητα τον Δείκτη Αντίληψης Διαφθοράς 2022 (Corruption Perception Index, CPI), κατάταξη στην οποία, όπως σχολιάστηκε από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας και τα μέσα ενημέρωσης, η Ελλάδα παρουσίασε για τρίτη συνεχόμενη χρονιά βελτίωση. Η Ελλάδα κατατάσσεται πλέον στην 51η θέση στο σύνολο των 180 χωρών, συγκεντρώνοντας 52 πόντους³⁶.

Η διαχρονική εξέλιξη των δεικτών διαφθοράς και των δεικτών που σχετίζονται με τη διαφθορά δείχνει ότι αυτή αυξάνεται τα πρώτα χρόνια μετά το ξέσπασμα της κρίσης (από το 2009 έως το 2013). Ωστόσο, από το 2013 και μετά η διαφθορά φαίνεται να μειώνεται, αν και παραμένει σε υψηλά επίπεδα. Αυτό που επηρεάζει τη διαφθορά διαχρονικά φαίνεται ότι δεν είναι το μέγεθος του δημόσιου τομέα, αλλά η έλλειψη αποτελεσματικότητας, η χαμηλή ποιότητα των υπηρεσιών του δημοσίου κ.λπ.

Αξίζει να σημειωθεί πως ο CPI εκδίδεται από τη Διεθνή Διαφάνεια σε ετήσια βάση από το 1995, ενώ το 2012, με σκοπό τη συγκρισιμότητα των στοιχείων με προηγούμενα έτη, άλλαξε η μεθοδολογική διάρθρωση που χρησιμοποιείται για τη συγκρότηση της κατάταξης, η οποία επιχειρεί να μετρήσει την αντίληψη περί διαφθοράς σε πληθώρα χωρών. Παρότι ο CPI έχει καθιερωθεί ως δείκτης μέτρησης και αποτύπωσης της διαφθοράς, η μεθοδολογική προσέγγιση στην οποία βασίζεται, όπως έχει επισημανθεί πολλές φορές από την επιστημονική κοινότητα, είναι ελλιπής και μεροληπτική³⁷. Η συγκρότηση της κατάταξης είναι αποτέλεσμα της επεξεργασίας στοιχείων δεκατριών πρωτογενών ερευνών, κύριο ερευνητικό αντικείμενο των οποίων δεν είναι το φαινόμενο διαφθοράς³⁸.

Με άλλα λόγια, ο Δείκτης Αντίληψης Διαφθοράς CPI της Διεθνούς Διαφάνειας δεν αποτυπώνει καταγεγραμμένα

περιστατικά διαφθοράς, ούτε κυρίαρχες στάσεις και αντιλήψεις των Ελλήνων πολιτών για τη διαφθορά. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι ο Δείκτης Αντίληψης Διαφθοράς επικεντρώνεται αποκλειστικά σε στοιχεία που αφορούν τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα, κατά συνέπεια η ευθύνη του ιδιωτικού τομέα και ο ρόλος οργανωμένων ομάδων συμφερόντων σε πράξεις κατάχρησης εξουσίας προς ίδιον όφελος απουσιάζει παντελώς.

Σαφώς μεγαλύτερη χρησιμότητα για την καταγραφή αντιλήψεων διαφθοράς και το σχεδιασμό προοδευτικών πολιτικών για την εξάλειψή της έχουν όσα αποτυπώνονται στο ειδικό Ευρωβαρόμετρο για τη διαφθορά, το οποίο διεξήχθη για πρώτη φορά το 2005³⁹ και καταγράφει την αντίληψη των Ευρωπαίων πολιτών για το φαινόμενο της διαφθοράς. Τα στοιχεία αναδεικνύουν σοβαρά ελλείμματα εμπιστοσύνης των Ελλήνων πολιτών στους θεσμούς της πολιτείας και της σχέσης μεταξύ ιδιωτικού τομέα και πολιτικού προσωπικού.

Για να κατανοήσουμε, όμως, την έκταση του φαινομένου της διαφθοράς στην Ελλάδα σήμερα, κρίνεται χρήσιμο να ανατρέξουμε σε όσα αποτυπώνονται στο ειδικό Ευρωβαρόμετρο για τη διαφθορά που δημοσιεύθηκαν τον Ιούλιο του 2022 και αναδεικνύουν τα σοβαρά ελλείμματα εμπιστοσύνης των Ελλήνων πολιτών στους θεσμούς της πολιτείας καθώς και τον εκφυλισμό της δημοκρατίας στη χώρα μας:

- Το 98% θεωρεί τη διαφθορά ευρύτερα διαδεδομένη, εξασφαλίζοντας στη χώρα μας την πρωτιά μεταξύ των 27 εξεταζόμενων χωρών
- Το 59% δηλώνει πως η διαφθορά επηρεάζει την καθημερινότητά τους (ευρωπαϊκός μέσος όρος: 24%)
- Το 51% εκτιμά αύξηση της διαφθοράς κατά την τελευταία τριετία

³⁶ Ο Δείκτης Αντίληψης της Διαφθοράς απηχεί το βαθμό στον οποίο ο πληθυσμός μιας χώρας αντιλαμβάνεται την έκταση της διαφθοράς και κατατάσσει τις υπό εξέταση χώρες σε μια κλίμακα από το 0, που ισοδυναμεί με απόλυτη διαφθορά, έως το 100, που σημαίνει μηδενικά επίπεδα διαφθοράς.

³⁷ Ενδεικτικά: Tina Søreide (2006): Is it wrong to rank? Chr. Michelsen Institute, CMI Working Papers. Andris Zimelis (2020): Corruption research: A need for an integrated approach. *International Political Science Review* 38(3): 349–362 Staffan Andersson & Paul M. Heywood: (2009) The Politics of Perception: Use and Abuse of Transparency International's Approach to Measuring Corruption. *POLITICAL STUDIES*: 2009 VOL 57, 746–767.

³⁸ Στις μεθοδολογικές αναφορές του CPI 2022 αναφέρονται οι ακόλουθες μελέτες 2021: 1. African Development Bank Country Policy and

Institutional Assessment 2020, 2. Bertelsmann Stiftung Sustainable Governance Indicators 2022 3. Bertelsmann Stiftung Transformation Index 2022 3. Economist Intelligence Unit Country Risk Service 2022 4. Freedom House Nations in Transit 2022 5. Global Insight Country Risk Ratings 2021 6. IMD World Competitiveness Center World Competitiveness Yearbook 7. Executive Opinion Survey 2022 8. Political and Economic Risk Consultancy Asian Intelligence 2022 9. The PRS Group International Country Risk Guide 2022 10. World Bank Country Policy and Institutional Assessment 2021 11. World Economic Forum Executive Opinion Survey 2021 12. World Justice Project Rule of Law Index Expert Survey 2021 13. Varieties of Democracy (V-Dem v. 12) 2022

³⁹ Η έρευνα επαναλήφθηκε τα έτη 2007, 2009, 2011, 2013, 2017 και 2020.

- Το 94% πιστεύει πως υπάρχει διαφθορά στη δημόσια διοίκηση
- Το 90% θεωρεί πως η διαφθορά είναι κομμάτι της εγχώριας επιχειρηματικής κουλτούρας
- Το 93% θεωρεί πως υπάρχουν υπερβολικά στενές σχέσεις του επιχειρηματικού κόσμου με την πολιτική, 73% εκτιμά μάλιστα πως είναι ο μόνος τρόπος να επιτύχει κανείς στις επιχειρηματικές του δραστηριότητες
- Το 88% εκτιμά πως οι μεγάλες υποθέσεις διαφθοράς δεν διώκονται σε ικανοποιητικό βαθμό
- Το 77% θεωρεί πως οι προσπάθειες που καταβάλλει η κυβέρνηση για την πάταξη της διαφθοράς δεν είναι αρκετές

Έμφυλη βία

Η έμφυλη βία⁴⁰ βρίσκεται παντού δίπλα μας, αποτελώντας ένα διαταξικό φαινόμενο, που βρίσκει εκφραστές σε ολόκληρο το ιδεολογικό φάσμα. Οι διαφορετικές διαστάσεις κατά την άσκηση της, από την κοινωνική διαταξικότητα μέχρι τον τόπο και την πολιτισμική καταγωγή, έχουν πάντα ένα κοινό γνώρισμα, αυτό της επιβολής και της άσκησης εξουσίας πάνω σε άλλο άτομο.

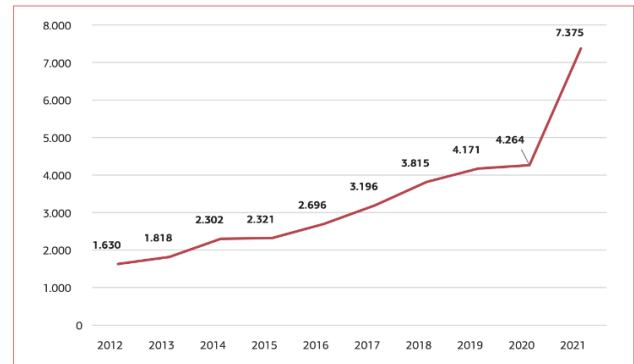
Παρότι η έμφυλη βία εμφανίζεται έντονα σε πατριαρχικές κοινωνίες, όπως η ελληνική, δεν είναι μόνο ελληνικό φαινόμενο, είναι ένα φαινόμενο παγκόσμιο, το οποίο και στην Ευρώπη παρουσιάζει ανησυχητικές εξάρσεις.

Στην Ελλάδα, όπως φαίνεται από τα στοιχεία της ετήσιας έκθεσης⁴¹ της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας Φύλων, που δημοσιεύθηκε τον Νοέμβριο του 2022 και αναφέρεται σε στατιστικά δεδομένα του 2021, μέσα σε ένα μόλις έτος, από το 2020 έως το 2021, σημειώθηκε τρομακτική αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας με θύματα γυναίκες. Από 4.264, που ήταν το 2020, ο αριθμός των περιστατικών σχεδόν διπλασιάστηκε το 2021, φτάνοντας τα 7.375.

⁴⁰ Στον Νόμο 4531/2018 με τον οποίον κυρώθηκε η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης) η βία κατά των γυναικών ορίζεται πλέον ως εξής:

Άρθρο 3- Ορισμοί προς τους σκοπούς της Σύμβασης: α. Ο όρος «βία κατά των γυναικών» νοείται ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μια μορφή διάκρισης κατά των γυναικών και σημαίνει όλες τις πράξεις βίας βασιζόμενης στο φύλο οι οποίες έχουν ή ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική ή οικονομική βλάβη ή πόνο για τις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών τέλεσης

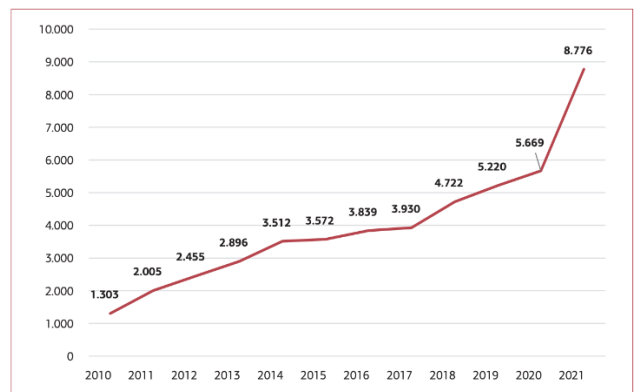
Ετήσιος αριθμός γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας

Το μόνο ενθαρρυντικό στοιχείο που μπορεί να εξαχθεί από την έκθεση είναι το γεγονός ότι αυξάνεται ο αριθμός των καταγγελιών (από 5.669, που ήταν το 2020, ανήλθαν σε 8.776 το 2021).

Αυτή η αύξηση δείχνει μία τάση αλλαγής της κουλτούρας εκφοβισμού και αποσιώπησης που υπήρχε (και δυστυχώς υπάρχει ακόμη) στην ελληνική κοινωνία.

Ετήσιος αριθμός καταγγελλόμενων εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας

τέτοιων πράξεων, του εξαναγκασμού ή της αυθαίρετης αποστέρησης της ελευθερίας, είτε αυτή συμβαίνει στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό βίο. β. Ο όρος «ενδοοικογενειακή βία» σημαίνει όλες τις πράξεις σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας οι οποίες συμβαίνουν εντός της οικογένειας ή οικογενειακής μονάδας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, είτε ο δράστης διαμένει ή διέμενε στην ίδια κατοικία με το θύμα είτε όχι.

⁴¹ 3η Ετήσια Έκθεση για τη βία κατά των γυναικών από τη Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας Φύλων

Όσον αφορά την πιο ακραία μορφή έμφυλης βίας, τις γυναικοκτονίες, τα στοιχεία δείχνουν επίσης τρομακτική αύξηση και μαρτυρούν την ανάγκη άμεσης προώθησης συγκεκριμένων μέτρων. Μεταξύ άλλων, έχει υποστηριχθεί στον δημόσιο διάλογο η νομική αναγνώριση του όρου «γυναικοκτονία» και η θέσπιση νέας διάταξης στον Ποινικό Κώδικα που να αφορά την αφαίρεση της ζωής λόγω του φύλου της γυναίκας και των σεξιστικών κινήτρων και χαρακτηριστικών του εγκλήματος.

Ετήσιος αριθμός γυναικών (18 ετών και άνω) θυμάτων γυναικοκτονίας στα πλαίσια του νόμου περί ενδοοικογενειακής βίας (Ν. 3500/2006) ως ποσοστό γυναικών θυμάτων ανθρωποκτονίας (2020-2021, ΕΛ.ΑΣ.)

Έτος	Γυναικοκτονίες στα πλαίσια της ενδοοικογενειακής βίας	Ανθρωποκτονίες με θύμα γυναίκα	% Γυναικοκτονιών στο σύνολο των γυναικών θυμάτων ανθρωποκτονίας
2021	23	33	69,7%
2020	8	18	44,4%
2019	8	19	42,1%
2018	13	29	44,8%
2017	7	23	30,4%
2016	13	26	50%
2015	11	30	36,7%
2014	12	27	44,4%
2013	13	52	25%
2012	6	40	15%
2011	12	31	38,7%
2010	11	33	33,3%

Πέραν της θεσμικής αντιμετώπισης του φαινομένου των γυναικοκτονιών, κατά το πρότυπο άλλων ευρωπαϊκών κρατών (όπως π.χ. η Σουηδία), ωστόσο, απολύτως αναγκαία είναι η ευρύτερη ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας με σκοπό την εξάλειψη της έμφυλης βίας σε όλες της τις διαστάσεις.

Προσφυγικό

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ⁴² για τους Πρόσφυγες, το 2022 έφτασαν στη χώρα μας από τη θάλασσα και τη στεριά περισσότεροι/ες από 18.000 πρόσφυγες/ύγισσες και μετανάστες/τριες, διπλάσιοι σε σύγκριση με τους περίπου 9.000 το 2021 (Πίνακας 1). Την ίδια στιγμή, δυστυχώς, διπλάσια ήταν και η θνησιμότητα μεταξύ των δύο ετών. Ενώ, μέχρι τα μέσα Απριλίου του 2023, είχαν ήδη φτάσει πάνω από 4.000 (Πίνακας 2).

⁴² Πληροφορίες για την επιχειρησιακή ανταπόκριση στην Ελλάδα από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες

Previous years	Sea arrivals	Land arrivals	Dead and missing
2022	12,758	6,022	326
2021	4,331	4,826	115
2020	9,714	5,982	102
2019	59,726	14,887	71
2018	32,494	18,014	174
2017	29,718	6,592	59
2016	173,450	3,784	441
2015	856,723	4,907	799
2014	41,038	2,280	405

Total arrivals in 2023

4,156

Last updated 16 Apr 2023

Sea arrivals in 2023

3,587

Last updated 16 Apr 2023

Land arrivals in 2023

569

Last updated 16 Apr 2023

Τα στατιστικά στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας αποδεικνύουν ότι, σε πλήρη αντίθεση με την αντίληψη που υπηρετούν η ανέγερση του φράχτη στον Έβρο και οι εξαγγελίες για επέκτασή του, είναι αδήριτη ανάγκη για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων στην Ελλάδα η δημιουργία ασφαλών διαδρομών. Παράλληλα, είναι άκρως ανησυχητική η ραγδαία αύξηση των επαναπροωθήσεων από τις ελληνικές αρχές, με τον αριθμό των ανθρώπων που επέστρεψαν διά της βίας στην Τουρκία να ανέρχεται περίπου στους 17.000, πρακτική την οποία ο Ειδικός Εισηγητής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Μεταναστών Φελίπε Γκονζάλες Μοράλες χαρακτήρισε «de facto γενική πολιτική»⁴³.

⁴³ Human rights violations at international borders: trends, prevention and accountability Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants, Felipe González Morales A/HRC/50/31

De facto χαρακτηρίζεται από το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και την Oxfam και η κράτηση⁴⁴ στα κλειστά κέντρα ελεγχόμενης πρόσβασης, καθώς, όπως σημειώνουν οι δύο οργανώσεις, οι αιτούντες άσυλο παραμένουν για μήνες έγκλειστοι, υπό συνθήκες «υπέρμετρης χρήσης της ασφάλειας», πάρα το γεγονός ότι δικαστικές αποφάσεις έκριναν αυτή την πρακτική παράνομη.

Αστυνομική αυθαιρεσία

Η υπερβολική και περιττή χρήση βίας από τις αστυνομικές αρχές συνεχίστηκε και επιδεινώθηκε για έναν ακόμη χρόνο. Πιο συγκεκριμένα, με αποκορύφωμα τα φαινόμενα αστυνομικής βίας στις διαδηλώσεις που ακολούθησαν το δυστύχημα των Τεμπών, η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου⁴⁵ έχει προβεί σε πληθώρα επιστολών και καταγγελιών προς το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη όλο το έτος. Σε καταγγελίες για την αστυνομική βία (βλ. π.χ. τον σοβαρό τραυματισμό φοιτητή κατά τη χρήση παράνομης βίας, συμπεριλαμβανομένων χειροβομβίδων κρότου λάμψης, από τα ΜΑΤ τον περασμένο Μάιο στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) έχουν προβεί και άλλες οργανώσεις, όπως η Διεθνής Αμνηστία⁴⁶, ενώ τα ακραία φαινόμενα αστυνομικής βίας εναντίον των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (όπως π.χ. η δολοφονία του 16χρονου Ρομά Κώστα Φραγκούλη από μέλη της ομάδας ΔΙΑΣ) απασχόλησαν ακόμη και το State Department⁴⁷ των ΗΠΑ στην εκτενέστατη έκθεσή του για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αστυνομική βία στη χώρα μας.

⁴⁴ [Το ενημερωτικό δελτίο της Λέσβου, ενημέρωση του ελληνικού συμβουλίου για τους πρόσφυγες και της Oxfam, 2022](#)

⁴⁵ [Ελληνική Ένωση για τα δικαιώματα του ανθρώπου, Γιατί η αστυνομία είναι πρόβλημα στη χώρα μας σήμερα](#)

⁴⁶ [Amnesty International Report 2022/23: The state of the world's human rights](#)

⁴⁷ [2022 Country Reports on Human Rights Practices: Greece](#)

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Παρότι σπανίως βρίσκονται στην κορυφή της επικαιρότητας, κυρίως λόγω της πολλαπλής κρισιακής συνθήκης, που μοιάζει να μονοπωλεί το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, οι περιβαλλοντικές προκλήσεις εξακολουθούν να υφίστανται και να μεγεθύνονται, καθώς η κλιματική αλλαγή προκαλεί τεράστιες φυσικές καταστροφές σε παγκόσμιο επίπεδο (βλ. ξηρασία στην Ευρώπη⁴⁸, πλημμύρες στο Πακιστάν⁴⁹ κ.λπ.).

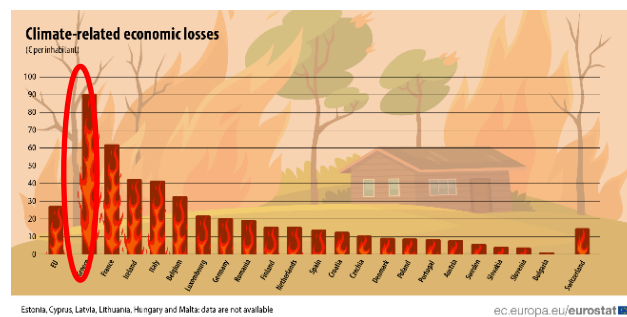
Οι δύο πρόσφατες εκθέσεις⁵⁰⁻⁵¹ των ομάδων εργασίας I και II της Διακυβερνητικής Επιτροπής για το Κλίμα, αλλά και το σύνολο σχεδόν της διεθνούς βιβλιογραφίας και των διεθνών οργανισμών⁵², πιστοποιούν μάλιστα ότι οι πρόσφατες εκτιμήσεις για τη μελλοντική εξέλιξη του φαινομένου θα πρέπει να επικαιροποιηθούν, καθώς η κλιματική αλλαγή μοιάζει να επιταχύνεται και να εξελίσσεται με ρυθμό ταχύτερο από αυτόν που προέβλεπαν οι μέχρι τώρα εκτιμήσεις. Με άλλα λόγια, δεν αναμένεται πλέον να ξεπεράσουμε την άνοδο της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη κατά 1,5°C, σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα, το 2050, αλλά, πιθανότατα, τη δεκαετία 2030-2040, εφόσον επαληθευτούν τα υφιστάμενα δεδομένα, ως προς τα οποία πάντως εξακολουθούν να υπάρχουν γνωστικά κενά.

Συνεπώς, η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για το μετριασμό του φαινομένου, αλλά και η προσαρμογή σε αυτό, θα πρέπει να γίνουν πολύ γρηγορότερα από όσο προέβλεπαν οι μέχρι πρότινος σχεδιασμοί. Μάλιστα, τα μέλη των εν λόγω επιτροπών επισημαίνουν ρητά την επείγουσα ανάγκη μετριασμού των επιπτώσεων και προσαρμογής των κοινωνιών, η οποία ωστόσο φαίνεται να λαμβάνει χώρα με εξαιρετικά βραδύ ρυθμό και με βήματα οπισθοδρόμησης σε παγκόσμιο επίπεδο (βλ. ενεργειακή κρίση, πολεμικές αναταραχές, οικονομική κρίση κ.λπ.).

Το φυσικό φαινόμενο το οποίο επιτείνεται από την ανθρωπογενή δραστηριότητα ήδη επηρεάζει –και αναμένεται να επηρεάσει περαιτέρω– το σύνολο των παγκόσμιων οικονομικών, διευρύνοντας τις ήδη μεγάλες κοινωνικές, τεχνολογικές και οικονομικές ανισότητες.

Πρόσφατα στοιχεία της Eurostat⁵³ αποκαλύπτουν μια ζοφερή πραγματικότητα για την Ευρώπη και ακόμη

περισσότερο για την Ελλάδα, με τη χώρα μας να καταγράφει τις μεγαλύτερες απώλειες ανά κάτοικο (τρεις φορές πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο), καθώς βρίσκεται στην περιοχή της Μεσογείου (περιοχή υψηλής τρωτότητας). Τα δεδομένα αυτά είναι εξαιρετικά ανησυχητικά. Ωστόσο, αντί να ευαισθητοποιήσουν τους αρμόδιους ώστε να ενισχυθούν άμεσα οι μηχανισμοί διαμόρφωσης και υλοποίησης των συναφών πολιτικών, επικαιροποιούνται απλά διαρκώς οι στόχοι που τίθενται με βάση τα νέα δεδομένα, με αποτέλεσμα να επικρατεί στρατηγική αμηχανία στην Ευρώπη.

Παρότι μεγάλο μέρος των πολιτικών σε ευρωπαϊκό επίπεδο τείνουν να ενσωματώσουν τη διάσταση της κλιματικής αλλαγής στις επιμέρους πολιτικές, χρειάζεται να καταβληθεί περαιτέρω προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς τα χρονικά περιθώρια έχουν πια στενέψει επικίνδυνα, όπως υπογραμμίζουν οι πλέον ειδικόι στη χώρα μας⁵⁴.

Κυκλική Οικονομία

Με βάση τους ευρωπαϊκούς δείκτες παρακολούθησης της κυκλικής οικονομίας⁵⁵, για το 2022 (με σημείο αναφοράς το 2014) αξιολογούνται στοιχεία του 2019, τα οποία είναι τα πλέον πρόσφατα. Με βάση τα στοιχεία αυτά, η Ελλάδα βρίσκεται σε χαμηλές θέσεις σε σχέση με τα υπόλοιπα 28 κράτη-μέλη σε μια σειρά δεικτών αξιολόγησης της κυκλικής μετάβασης.

Συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά τις ποσότητες παραγωγής αστικών αποβλήτων (άτομο/έτος), η Ελλάδα κατατάσσεται στην 11η θέση με 524 kg/άτομο σε ετήσια βάση,

⁴⁸ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC130253%20>

⁴⁹ https://www.economist.com/asia/2022/08/30/pakistan-has-been-hit-by-its-worst-floods-in-recent-memory?gclid=Cj0KCQiAnNacBhDvARIsABnDa6-UhunATuoEPYg3TsmgPhapF_vaM68_kLwOux3e82tZT3Jyj9Ws4aAoaEEALw_wcB&gclid=aw.ds

⁵⁰ <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i/>

⁵¹ <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>

⁵² <https://public.wmo.int/en/media/press-release/eight-warmest-years-record-witness-uptake-climate-change-impacts>

⁵³ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221024-1>

⁵⁴ <https://www.skai.gr/news/environment/xristos-zerefos-ston-skai-o-xronos-gia-to-klima-teleiose>

⁵⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy/indicators/>

επιδεικνύοντας στασιμότητα αναφορικά με τις συνθήκες κατανάλωσης και απόρριψης απορριμμάτων.

Η έλλειψη πρόληψης στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας επιτείνει το φαινόμενο, το οποίο επηρεάζεται τόσο από τις καταναλωτικές συνθήκες όσο και από τις συνθήκες απόρριψης των Ελλήνων καταναλωτών. Η αυξητική τάση που καταγράφεται από το 2015 και μετά δείχνει την περαιτέρω γραμμικοποίηση του υφιστάμενου μοντέλου κατανάλωσης, το οποίο έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τις ισχύουσες ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές στο εν λόγω πεδίο.

Οι επιδόσεις της Ελλάδας στα ποσοστά ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων είναι εξαιρετικά χαμηλές στην ΕΕ (24η θέση), καθώς ανακυκλώνεται μόλις το 21% αυτών, παρουσιάζοντας ωστόσο ελαφρώς αυξητική τάση από το 2014 και ύστερα. Το σύνολο των λοιπών αστικών αποβλήτων απορρίπτεται είτε ανεξέλεγκτα είτε σε Χώρους Υγειονομικής Ταφής Αποβλήτων. Πρόκειται βεβαίως κατά βάση για εκτιμήσεις, συνεπώς η πραγματική κατάσταση ενδέχεται να είναι χειρότερη.

Ως προς τα ποσοστά ανακυκλώσιμων πρώτων υλών, η Ελλάδα βρίσκεται στην 4η θέση στο σύνολο των 27 κρατών-μελών, γεγονός που αποτιμάται θετικά.

Τέλος, η Ελλάδα κατατάσσεται στη 18η θέση σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις σε σχετικούς με την ανακύκλωση τομείς με 651 εκατ. ευρώ/έτος για το 2020, γεγονός που δείχνει την αδυναμία επενδύσεων σε εθνικό επίπεδο σε αυτό τον τομέα.

Τα σημαντικότερα γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο το προηγούμενο χρονικό διάστημα είναι:

1. Στις 29-4-2022 εγκρίθηκε με Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου το Εθνικό Σχέδιο Δράσης – Οδικός Χάρτης Κυκλικής Οικονομίας (ΦΕΚ 84/Α/3-5-2022)⁵⁶, το οποίο είχε αναθεωρηθεί τον Νοέμβριο του 2021 (βλ. προηγούμενο Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων⁵⁷).
2. Εγκρίθηκε το Εθνικό Πρόγραμμα Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων⁵⁸ το οποίο περιλαμβάνει:
  - i. Παρουσίαση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης στην πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων.
  - ii. Παρουσίαση των υφιστάμενων εθνικών και ενωσιακών νομοθεσιών, πολιτικών και στρατηγικών.

- iii. Ορισμό προτεραιοτήτων, καθώς και στόχων πρόληψης δημιουργίας αποβλήτων.
  - iv. Προσδιορισμό μέτρων και δράσεων για την υλοποίηση των στόχων αυτών, την επιτυχή και ολοκληρωμένη παρακολούθηση και αξιολόγηση του ΕΠΠΑ, καθώς και το χρονοδιάγραμμα υλοποίησής του.
  - v. Όλες τις απαιτήσεις, τους στόχους και τα μέτρα που προβλέπονται από την ισχύουσα εθνική και ενωσιακή νομοθεσία σχετικά με την πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων.
3. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, στο πλαίσιο υλοποίησης του σχεδίου δράσης της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας⁵⁹, η Επιτροπή⁶⁰ πρότεινε μεταξύ άλλων τον Νοέμβριο του 2022 νέους κανόνες σε επίπεδο ΕΕ για τις συσκευασίες, με σκοπό την αντιμετώπιση αυτής της «συνεχώς αυξανόμενης», όπως ανέφερε, «πηγής αποβλήτων», ενώ προέβη και σε αποσαφηνίσεις «σχετικά με τα πλαστικά βιολογικής προέλευσης, τα βιοαποδομησιμα και τα λιπασματοποιησιμα πλαστικά» στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας. Επιπλέον, η Κομισιόν έχει αναλάβει πρωτοβουλία για τον περιορισμό των μικροπλαστικών⁶¹, που αποτελούν πολύ μεγάλη απειλή για τον πλανήτη, αλλά και για την ανθρώπινη υγεία, ενώ έχει εκκινήσει διαδικασίες για την επικαιροποίησή τις Οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές⁶².

Παρά τα βήματα που γίνονται σε ευρωπαϊκό (μεγαλύτερα) και σε εθνικό επίπεδο (μικρότερα), η κατάσταση παραμένει προβληματική με βάση τους υφιστάμενους δείκτες παρακολούθησης (ενώ τίθεται και ζήτημα επάρκειας και αξιοπιστίας αυτών των δεικτών), καθώς παρατηρείται ότι η υλοποίηση των ευρωπαϊκών Οδηγιών/στρατηγικών/σχεδίων δράσης είναι αναποτελεσματική. Η αναποτελεσματικότητα αυτή επιτείνεται από τη συνεχή επικαιροποίησή τους, η οποία έχει ως αποτέλεσμα και την πολύ μεγάλη καθυστέρηση ενσωμάτωσής τους από τις εθνικές αρχές, που ούτως ή άλλως αποτελεί δύσκολο εγχείρημα. Η Ευρώπη και η Ελλάδα απαιτείται να έχουν σταθερές, ρεαλιστικές, συμπεριληπτικές και ξεκάθαρες κυκλικές πολιτικές για όλους σε βάθος χρόνου.

Κλιματική αλλαγή

Η κλιματική αλλαγή, η οποία αποτελεί κατά βάση φυσικό φαινόμενο, που επιτείνεται και επιταχύνεται από την

⁵⁶ Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου 12 της 29-4-2022 - ΦΕΚ 84/Α/3-5-2022

⁵⁷ ΕΝΑ, Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων 2022

⁵⁸ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ, Εθνικό Πρόγραμμα Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων

⁵⁹ European Commission, A European Green Deal

⁶⁰ Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία: Τέλος στις περιττές συσκευασίες, πρόωση της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης

⁶¹ European Commission, Microplastics pollution – measures to reduce its impact on the environment

⁶² European Commission, Industrial Emissions Directive

ανθρώπινη δραστηριότητα, επηρεάζει αυτή τη στιγμή πλήθος περιοχών του πλανήτη με έντονα, ακραία και συνεχιζόμενα καιρικά φαινόμενα. Τέτοια φαινόμενα πλήττουν τόσο την Ευρώπη, όπου η πρόσφατη ξηρασία και οι ανεξέλεγκτες πυρκαγιές προκάλεσαν ανυπολόγιστες φυσικές και κοινωνικοοικονομικές καταστροφές στην Ισπανία, τη Γαλλία, την Πορτογαλία και αλλού, όσο και σε άλλες χώρες του κόσμου, με τις πλημμύρες, για παράδειγμα, στο Πακιστάν να οδηγούν σε κοινωνική και οικονομική καταστροφή μια ήδη κοινωνικοοικονομικά επιβαρυνόμενη περιοχή. Νωπές είναι εξάλλου ακόμη οι μνήμες στη χώρα μας από τις καταστροφικές πυρκαγιές (βλ. Εύβοια) και πλημμύρες (βλ. Χαλκιδική) του 2021. Επισημαίνεται δε ότι τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Ευρώπη η συνέχεια τα επόμενα χρόνια αναμένεται να είναι δραματική.

Επί του παρόντος, σύμφωνα και με την τελευταία έκθεση της IPCC με τίτλο «Κλιματική Αλλαγή 2022: Επιπτώσεις, Προσαρμογή και Αδυναμίες», η οποία δημοσιεύτηκε τον Φεβρουάριο του 2022, δίδεται έμφαση στο γεγονός ότι «η έκταση και η βαρύτητα των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής είναι μεγαλύτερες από εκείνες που η Διακυβερνητική Επιτροπή είχε εκτιμήσει στο πλαίσιο της αξιολόγησης του 2014»⁶³, ενώ τονίζεται ότι είναι ανάγκη να ληφθούν «επείγοντα μέτρα» για τον περιορισμό της θέρμανσης του πλανήτη στον 1,5°C πάνω από τη μέση θερμοκρασία της προβιομηχανικής περιόδου, ώστε να υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες προσαρμογής σε τομεακό επίπεδο. Στην εν λόγω έκθεση υπογραμμίζεται, επίσης, ότι σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν μέχρι σήμερα δαπανηθεί περισσότεροι πόροι για τον μετριασμό του φαινομένου παρά για την προσαρμογή σε αυτό, ενώ επισημαίνεται η ανάγκη περισσότερης και δραστικότερης προσαρμογής (καθώς η κλιματική αλλαγή είναι πλέον αναπόφευκτη).

Στο πλαίσιο των πρόσφατων αποφάσεων της COP27⁶⁴ εκφράστηκε ανησυχία για το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός χωρών, με έμφαση στις λιγότερο ανεπτυγμένες και άρα περισσότερο ευάλωτες, δεν έχει ακόμα εκπονήσει ή υλοποιήσει στρατηγική για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Αυτό αναγνωρίζεται από την COP27 στη βάση όσων αναφέρονται στην πρόσφατη έκθεση της ομάδας εργασίας II της Διακυβερνητικής Επιτροπής για το Κλίμα αναφορικά με τα σοβαρά κενά προσαρμογής που

διαπιστώθηκαν. Το γεγονός αυτό επιτείνεται, όπως αναφέρεται, από την ανεπαρκή και μη αποδοτική χρηματοδότηση της προσαρμογής από το Green Climate Fund.

Στην παραπάνω ανησυχία προστίθεται και η διαπίστωση ότι ακόμα και οι χώρες που έχουν εκπονήσει στρατηγική για την προσαρμογή (όπως, για παράδειγμα, η Ελλάδα) δεν έχουν προσαρμοστεί σε τομεακό επίπεδο όσο επιβάλλει η νέα κλιματική πραγματικότητα, ενώ τα βήματα που γίνονται επί του παρόντος στην κατεύθυνση αυτή είναι πολύ αργά, μικρά και πίσω από τις φυσικές κλιματικές εξελίξεις. Υπενθυμίζεται ότι η Ελλάδα διαθέτει Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ) από το 2016 στη βάση μελέτης του 2011 της Τράπεζας της Ελλάδος. Ωστόσο, σήμερα, 7 χρόνια μετά, εξακολουθεί να εκκρεμεί η έγκριση των 13 Περιφερειακών Σχεδίων Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ), τα οποία απαιτούνται για την υλοποίηση της ΕΣΠΚΑ. Η καθυστέρηση αυτή αποτυπώνεται και στις οικονομικές απώλειες της χώρας ανά κάτοικο που καταγράφει η Eurostat, στις οποίες αναφερθήκαμε παραπάνω. Η προσαρμογή επί του παρόντος γίνεται στη βάση τυχαίων και ευκαιριακών στην πλειοψηφία τους κεντρικών, περιφερειακών και τοπικών πολιτικών αντί για μόνιμες, σταθερές και βιώσιμες πολιτικές.

Δεδομένου ότι η κλιματική αλλαγή επιτείνεται και επιταχύνεται από τις ανθρωπογενείς εκπομπές των αερίων του θερμοκηπίου, από τους διακηρυγμένους στόχους της φετινής COP27 έλειπαν σαφείς, οριοθετημένοι και δεσμευτικοί στόχοι για τη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου από τους μεγαλύτερους ρυπαντές του πλανήτη (λ.χ. G20), αλλά και από τις καταναλώτριες χώρες των παραγόμενων προϊόντων και της ενέργειας, για τις οποίες δεν γίνεται λόγος σε επίσημο επίπεδο.

Από το σύνολο των 24 αποφάσεων της COP27, όπως συνέβη και σε όλες τις προηγούμενες διασκέψεις, απουσιάζουν ουσιαστικές αποφάσεις για την πραγματική φυσική επίλυση του προβλήματος (άμεση και δεσμευτική μείωση των αερίων του θερμοκηπίου) προκειμένου να επιβραδυνθεί η άνοδος της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη. Συνεπώς, δεν υπάρχει παράθυρο αισιοδοξίας για τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη και των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών συνεπειών της.

⁶³ [Κλιματική Αλλαγή: Το ΕΚ αξιολογεί την ανησυχητική νέα έκθεση του ΟΗΕ](#)

⁶⁴ [UNFCCC, National adaptation plans, 2022](#)

Τα σημαντικότερα γεγονότα που έλαβαν χώρα σε εθνικό επίπεδο το προηγούμενο χρονικό διάστημα είναι:

1. Τον Μάιο του 2022 δημοσιεύτηκε σε ΦΕΚ ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος⁶⁵, ο οποίος όμως δυστυχώς επιτείνει το αλαλούμ αρμοδιοτήτων των υπουργείων με τη θεσμοθέτηση νέων επιτροπών για την κλιματική αλλαγή, το έργο ή ο ρόλος των οποίων, στη βάση των έως τώρα αποτελεσμάτων και μόνο για την προσαρμογή της χώρας, κρίνονται ανεπαρκή, ενώ η αλλαγή στους χρόνους εκπόνησης και υλοποίησης της ΕΣΠΚΑ και των ΠεΣΠΚΑ, τα οποία, όπως είδαμε, δεν έχουν αρχίσει να υλοποιούνται ακόμα, δημιουργεί περαιτέρω προβλήματα.

Ο νέος νόμος προβλέπει, επίσης, την κατάργηση από το 2025 της πώλησης και εγκατάστασης καυστήρων πετρελαίου θέρμανσης. Όμως, το ταυτόχρονο κάλεσμα για αλλαγή από φυσικό αέριο σε πετρέλαιο (αντιφατικές πολιτικές) δημιουργεί εύλογα ερωτήματα ως προς τον ρεαλιστικό χαρακτήρα των σχεδιαζόμενων πολιτικών. Είναι, επίσης, ενδεικτικό της μη οργανωμένης και συντονισμένης προσπάθειας προσαρμογής της χώρας, η οποία μοιάζει να στηρίζεται περισσότερο σε «εκθέσεις ιδεών» και ευχολόγια παρά σε πραγματικό σχεδιασμό με εναλλακτικά σχέδια (Contingency Planning), πραγματική διαβούλευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη (επί του παρόντος γίνεται μονάχα 1 διαβούλευση λίγο πριν πάει στη Βουλή και όχι με τα μέρη που καλούνται να υλοποιήσουν τα νομοθετήματα), συμφωνία επί όσων θα πρέπει να γίνουν σε ρεαλιστική βάση και συντονισμένη υλοποίηση. Στο σημείο αυτό υπενθυμίζεται η απόφαση για άμεσο «κλείσιμο» των λιγνιτικών μονάδων στην Κοζάνη, η οποία στην πράξη αποδείχτηκε μη ρεαλιστική, λόγω της ενεργειακής κρίσης που ακολούθησε.

2. Στο πλαίσιο υλοποίησης του στρατηγικής σημασίας για την προσαρμογή της χώρας στην κλιματική αλλαγή ευρωπαϊκού έργου LIFE-IP AdaptInGR, δημιουργήθηκε νέα πλατφόρμα για την προσαρμογή της χώρας στην κλιματική αλλαγή, δράση που συντονίστηκε από τον ΟΦΥΠΕΚΑ⁶⁶.

⁶⁵ [ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ, Ν. 4936/2022](#)

⁶⁶ [adaptivegreecehub, Εθνικός Πληροφοριακός Διαδικτυακός Κόμβος για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή](#)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**Ελληνόγλωσση**

ΓΓ Οικογενειακής Πολιτικής & Ισότητας Φύλων (2021). 2η Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών, Αθήνα.

Διεθνής Αμνηστία (2021). Παράνομη Κράτηση Αιτουσών/ούτων άσυλο σε νέο camp χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ, Αθήνα.

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (2020). Ετήσια Έκθεση Αναπηρίας, Αθήνα.

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (2022). Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών, Αθήνα.

Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (2020). ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΕΝΤΡΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ, Αθήνα.

ΕΝΑ (2022). Δελτίο Κοινωνικών Εξελίξεων, Αθήνα.

ΕΝΑ (2022). Νόμος 4999/2022: Μία καινοφανής & αλυσιτελής αγωγή θεραπείας χρόνιων νοσημάτων της δευτεροβάθμιας περίθαλψης του ΕΣΥ, Αθήνα.

ΕΝΑ (2021). Σε σχήμα «Κ» και με ανισότητες η ανάκαμψη, Αθήνα.

ΕΝΑ (2020). Κοινωνική πολιτική & κοινωνικοί δείκτες 2015-2019, Αθήνα.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2022). Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων Ιανουαρίου 2022, Αθήνα.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2021). Η πρόταση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ για τον κατώτατο μισθό στην Ελλάδα το 2021, Αθήνα.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2020). Η ποιότητα της εργασίας στην Ελλάδα, Αθήνα.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2020). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια Έκθεση, Αθήνα.

Μητράκος, Θ. & Νταή, Ε. (2022). Το «ελληνικό παράδοξο»: Οικονομική ανάπτυξη με υποχώρηση κοινωνικής ευημερίας, μείωση αγοραστικής δύναμης & αύξηση ανισοτήτων, Κείμενο Πολιτικής, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ.

Μπαλούρδος, Δ. (2011). Επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και στον οικονομικό αποκλεισμό: Αρχικές μετρήσεις και προσαρμοστικές πολιτικές, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 134-135, Α΄- Β΄, σελ. 165-192.

ΟΟΣΑ (2023). Προφίλ χωρών για τον καρκίνο: Ελλάδα, Paris. Ανάκτηση από : <https://doi.org/10.1787/531f1129-el>

Σταμάτης, Κ. (2021). Η ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΚΤΟΝΙΑΣ, Κείμενο Πολιτικής, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ.

Υπουργείο Εσωτερικών (2021). Μητρώο Ανθρώπινου Δυναμικού Ελληνικού Δημοσίου, Αθήνα.

Υπουργείο Οικονομικών (2022). Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 202, Αθήνα.

Χατζηγιαννάκης, Ο. (2021). ΠΑΝΔΗΜΙΑ & ΓΥΝΑΙΚΟΚΤΟΝΙΑ: Η ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, Κείμενο Πολιτικής, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ.

Ξενόγλωσση

Andersson, S. & Heywood, P. (2009). The Politics of Perception: Use and Abuse of Transparency International's Approach to Measuring Corruption. POLITICAL STUDIES: 2009 VOL 57, 746–767.

Zimelis, A. (2020). *Corruption research: A need for an integrated approach*. International Political Science Review 38(3): 349–362.

COMMISSION RECOMMENDATION on ensuring the protection, safety and empowerment of journalists and other media professionals in the European Union, Brussels, 16.9.2021 C (2021) 6650 final

Eurofound (2021). Living, Working and COVID-19 (Update April 2021): Mental Health and Trust Decline across EU as Pandemic Enters Another Year, Luxembourg.

Eurofound (2021). Minimum wage – Yet another gender divide?, Luxembourg.

European Commission (2021). Enhanced Surveillance Report, Luxembourg.

European Commission (2021). European Child Guarantee 2021, Luxembourg.

European Court of Human Rights (2020). AFFAIRE LAUTARU ET SEED c. GRÈCE, Strasbourg.

- European Social Network (2021). Integrated Care and Support, Promoting Partnerships across Services, Improving Lives, European Union Programme for Employment and Social Innovation 'EaSI' 2014-2020, Royal Library of Belgium, September 2021, ISBN: 9789464440010.
- Eurostat (2021), Government expenditure on health, Luxembourg.
- Eurostat (2021). Disability: higher risk of poverty or social exclusion, Luxembourg.
- Eurostat (2021). Circular Economy Indicators, Luxembourg.
- Fountoulakis, K. N., Apostolidou, M. K., Atsiova, M. B., Filippidou, A. K., Florou, A. K., Gousiou, D. S., ... & Chrousos, G. P. (2021). Self-reported changes in anxiety, depression and suicidality during the COVID-19 lockdown in Greece. *Journal of affective disorders*, 279, 624-629.
- National Actuarial Authority of Greece (2018). Greek pension system fiche.
- Kontoangelos K, Economou M, Papageorgiou C. Mental Health Effects of COVID-19 Pandemia: A Review of Clinical and Psychological Traits. *Psychiatry Investig.* 2020 Jun;17(6):491-505. doi: 10.30773/pi.2020.0161. Epub 2020 Jun 15. PMID: 32570296; PMCID: PMC7324731.
- Lytras, T., & Tsiodras, S. (2021). Total patient load, regional disparities and in-hospital mortality of intubated COVID-19 patients in Greece, from September 2020 to May 2021. *Scandinavian Journal of Public Health*, 14034948211059968.
- OECD (2021). Caregiving in crisis: Gender inequality in paid and unpaid work during COVID-19, Paris.
- OECD (2022). Affordable Housing Database
- Ortiz, I., Durán-Valverde, F., Urban, St., Wodsak, V. (2018), Reversing Pension Privatizations: Rebuilding public pension systems in Eastern Europe and Latin America, Geneva: International Labor Organization.
- Russell DEH, Van de Ven N, eds. Crimes Against Women: The Proceedings of the International Tribunal. East Palo Alto, CA: Frog in the Well; 1976
- Save the Children (2021). NGOs raise alarm at growing hunger among refugees and asylum seekers in Greece, London.
- Søreide, T. (2006): Is it wrong to rank? Chr. Michelsen Institute, CMI Working Papers.
- Tsamakis K, et al. COVID-19 pandemic and its impact on mental health of healthcare professionals. *Exp Ther Med.* 2020 Jun;19(6):3451-3453. doi: 10.3892/etm.2020.8646. Epub 2020 Apr 7. PMID: 32346406; PMCID: PMC7185082.
- UN Committee on the Rights of the Child (2005). "Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin", Geneva.
- UNFCCC (2022). National adaptation plans (NAP), New York.
- WHO (2021). Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention, Geneva.

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

✉ info@enainstitute.org

www.enainstitute.org